СУИЦИД: БАЛАНЫҢ ӨМІРІ ОЙЫНШЫҚ ЕМЕС

4-бет

МАСЫЛБАЙ

6-бет

ҚАРА МЫСЫҚ

8-бет

ЗАҢ газеті

zangazet@mail.ru

№52 (3583) 18 шілде 2023

ZANMEDIA.KZ

Қоғамдық-саяси, құқықтық газет

БҮГІНГІНІҢ БАС ТАҚЫРЫБЫ

ӘДІЛЕТТІ ҚОҒАМ ҰСТАНЫМЫ - АШЫҚТЫҚ

Бүгінгі таңда мемлекеттік сатып алу саласының қай жұмысы болса да, ашықтық дейтін айқын ұранды мықтап ұстанған. Жоқты бар етіп, қиынды қиыстырып, тар жерден жол табамын дейтін пысықайлар мен бұқпантайлап қалуды жөн санайтындарға мүлде жол жоқ. Әр бастама қалың бұқараның қырағы назарында, әркез ұйымдастырылатын конкурстар ашық ақпарат көздері арқылы өткізіледі. Бұл – Қызылорда облыстық мемлекеттік сатып алу басқармасының жұмыс сипаты.

Қажырлы еңбек пен тиянақты тексерістің арқасында мемлекеттік сатып алу конкурстары оңтайланды деуге толық негіз бар. Нәтижесінде сыбайлас жемқорлық деңгейін төмендету және жергілікті атқарушы органдарға түсетін жүктемені азайту мүмкін болып отыр. Атаулы бағыт бойынша облыстық басқармалар мен барлық аудан, қала әкімдіктері және оларға тиесілі мекемелер арасында мемлекеттік сатып алу бір ізге түсті.

(Соңы 3-бетте)

ОРАЙЫ КЕЛГЕН ӘҢГІМЕ

Меңдіғали БАҚТЫҒҰЛОВ, Атырау қаласы №2 сотының судьясы:

«ТҮЗЕЛЕМІН, ЖАҢА ӨМІР БАСТАЙМЫН ДЕГЕНДЕРГЕ МҮМКІНДІК БАР»

– Заңдарды ізгілендіру, жаза басқандардың қатарға қосылуына жағдай туғызу бағытында жүргізіліп жатқан шаралар көп. Олардың нәтижесі қандай?

– Жазаны өтеуден шартты түрде мерзімінен бұрын босату және жазаның өтелмеген бөлігін жазаның неғұрлым жеңіл түріне ауыстыру кешенді құқықтық институт болып табылады. Оларды қолдану мәселелері Қылмыстық кодекстің 72, 73, 86 және 87-баптарымен, Қылмыстық-процестік кодекстің 476, 477, 478 және 480-баптарымен және Қылмыстық-атқару кодексінің 161, 162 және 169-баптарында белгіленген тәртіппен шешіледі.

Жазаның өтелмеген бөлігін неғұрлым жеңіл жаза түрімен ауыстыру және жазаны өтеуден шартты түрде мерзімінен бұрын босату институты – жазасын өтеушілердің түзелуіне орасан зор ықпалын тигізіп, олардың мінез-құлқын қалыптастырудағы тиімді ынталандырудың бір тәсілі. Бұл мәселе түрмеде жазасын өтеушілердің санын төмендетуге, қылмыстық заңнаманы ізгілендіруге бағытталған қадамның бірі десе де болады.

Қылмыстық заңнама жаза тағайындауда әлеуметтік әділдікті қалпына келтіру, сотталғанның түзелуі және жаңа қылмыстардың алдын алуды мақсат етеді. Жалпы, сотталған азамат түзелуге ниеттенсе, оған мүмкіндік берілуі қажет.

– «Түрме түземейді» дегенді көп естиміз. Жалпы, сотталған адамды қоғамға бейімдеу қиын ба?

– Сотталғанның түзелуі – өте күрделі психологиялық, әлеуметтік-құқықтық, моральдық категория. Әрбір оқиғаның өзіндік факторы болады. Сондықтан әрбір іс бойынша істің мән-жайы жан-жақты зерделеніп, назарға алынуы тиіс.

(Соңы 5-бетте)

ҚҰҚЫҚТЫҚ САУАТ

СОТ ШЕШІМІН ТЕК СОТ ҚАНА ӨЗГЕРТЕДІ

Сот билігі – қоғамда туындаған істер мен дауларды шешеді және сот төрелігін жүзеге асыру барысында судьялар тек Конституция мен заңдарға ғана бағынады. Сондықтан сот судьясы әрбір іс бойынша сот актісін Қазақстан Республикасының атынан қабылдайды және ол республиканың бүкіл аумағында орындауға жатады.

Біздің еліміз егеменді, зайырлы, демократиялық, құқықтық мемлекет. Демократия деп халықтың билігі, теңдік, құқық, әділдік, еркіндік принциптеріне негізделген мемлекеттік құрылысты айтамыз. Осы негізде сотта заңды күшіне енген шешімдер, ұйғарымдар мен қаулылар жаңадан ашылған немесе жаңа мән-жайлар бойынша қайта қаралуы мүмкін. Яғни тараптардың арыз-шағымы негізінде сот қабылдаған шешімді жоғары тұрған сот өзгертуге, күшін жоюға құқылы.

Мәселен азаматтық, қылмыстық істерді қайта қарауға – бұрын қаралған істі дұрыс шешу үшін елеулі маңызы бар, туындаған немесе орын алған, алайда олар туралы сот актісі заңды күшіне енгеннен кейін белгілі болған заңды фактілер негіз. Мағынасы бойынша басқа сот актісін шығаруға алып келетін заңды фактілер елеулі маңызы бар деп танылады.

Соттар АПК-нің 455-бабының бірінші бөлігінің заңды күшіне енген сот актілерін жаңадан ашылған немесе жаңа мән-жайлар бойынша қайта қарау үшін дербес негіз болып табылмайтынын ескеруі керек. Қайта қарау үшін нақты негіздер АПК-нің 455-бабының екінші және үшінші бөліктерінде көрсетілген, олар толық болып есептеледі және кеңейте түсіндіруге жатпайды.

Сондықтан соттардың іс бойынша іс жүргізуді тоқтату туралы ұйғарымдары, сондай-ақ бірінші сатыдағы соттың төрелік шешімнің күшін жою туралы өтінішхатты және төрелік шешімді мәжбүрлеп орындату туралы

А.САЙДУЛЛАЕВ
Шиелі аудандық сотының судьясы

арызды қарау нәтижелері бойынша ұйғарымдары жаңадан ашылған немесе жаңа мән-жайлар бойынша қайта қаралуы мүмкін.

Іс мәні бойынша шешілмеген бірінші сатыдағы соттың өзге де актілері (мысалы, талап қою арызын қабылдаудан бас тарту туралы ұйғарым, талап қою арызын қайтару туралы ұйғарым, процестік мерзімді қалпына келтіру туралы немесе қалпына келтіруден бас тарту туралы ұйғарым, сот шешімін түсіндіру туралы ұйғарым, жеке ұйғарым) жаңадан ашылған немесе жаңа мән-жайлар бойынша қайта қаралмайды.

Заңды күшіне енген заңсыз және негізсіз сот актілерін түзету – сот жүйесінде азаматтық істерді қадағалау тәртібімен қайта қарау арқылы жүзеге асырылады. Қадағалау тәртібімен істерді қайта қарау өндірісінің мақсаты – төменгі инстанциялардағы соттардың шығарған актілерінің заңдылығын тексеру. Бұл институт азаматтардың, ұйымдардың, мемлекеттің бұзылған құқықтарын, бостандықтарын, заңмен қорғалатын мүдделерін қорғауды қамтамасыз етуге бағытталады. Тағы бір ескере кететін жайт, азаматтық іс жүргізу сатысының жеке дербес сатысы ретінде сот актілерін қадағалау тәртібімен қайта қарау – түпкілікті мақсатқа жету үшін бағытталған іс жүргізу әрекеттерінің жиынтығы деп қарастыратын болсақ, түпкілікті бір мақсатқа жету үшін оны реттейтін заң нормалары жекелеген азаматтар мен ұйымдардың және мемлекеттің мүддесін қорғау үшін жауап бере алуы тиіс..

Осылайша сот азаматтық және қылмыстық істерді қадағалау тәртібімен қайта қарау кезінде қолданыстағы барлық заңдардың тармақтарын негізге ала отырып, жаңадан ашылған немесе жаңа мән-жайлар бойынша сот актілерінің күшін жоя алады және оларды өзгерту негіздерін қайта қарайды.

МӘСЕЛЕ

ЖАЗАНЫ ҚАТАЙТУ ОТБАСЫНДАҒЫ ЖАНЖАЛДЫ АЗАЙТА МА?

Жыл сайын 400-ге жуық қазақстандық қыз-келіншек тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шегеді екен. 2023 жылдың басынан бері өз үйлерінде 18 әйел ажал құшты. Олар аурудан көз жұмған жоқ, күйеуінің немесе бірге тұратын ер адамының қолынан қаза тапты. Айта кетейік, ҚР ІІМ хабарлағандай, алдағы уақытта отбасындағы тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін жауапкершілік қатаңдатылады. Аталған шара қаншалықты тиімді болмақ?

Мемлекет басшысы азаптау мен қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе қадір-қасиетті қорлайтын әрекеттердің алдын алу саласындағы адам құқықтары мәселесі бойынша заңға қол қойғаны бәрімізге белгілі. Заң отбасылық және тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін жауапкершілікті күшейтеді. Осы туралы Кентау ҚПБ ЖПҚ ӘЗЗҚТ инспекторы, полиция лейтенанты Айжан Абдуқадыр түсіндіріп айтып берді.

«Парламент депутаттары түзетулерді қолдады, Мемлекет басшысы оларға қол қойды. ҚР ҚК өзгерістері 15 мамырдан бастап, ӘҚБтК 2023 жылдың 1 шілдесінен бастап күшіне енді», – деп түсіндірді Кентау ҚПБ ЖПҚ ӘЗЗҚТ инспекторы.

Жыл сайын полицияға тұрмыстық жанжалдар туралы 100 мыңнан астам өтініш пен хабарлама келіп түседі. Бұл саладағы заңнама біресе қатаңдатылды, біресе жеңілдетілді, бірақ бұл айтарлықтай өзгерістер әкелмеді. Оның үстіне, 2015-2016 жылдары 100 мыңнан астам хабарлама бойынша кінәлілер ешқандай жазаға тартылған жоқ. Құқық қорғау органдарының қызметкерлері басқа проблемаға тап болды. Жәбірленушілер көбінесе агрессорға қаржылық және психологиялық тәуелді болғандықтан, шағымданғысы келмейді. ІІМ тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы әрбір хабарламаға ден қою шараларын қолданады, алайда 60% жағдайда жәбірленушілер арызданудан бас тартады. Қолданыстағы заңнамаға сәйкес, жәбірленушінің өтініші болмаса, отбасындағы бәлеқорды жауапқа тартуға болмайды. Нәтижесінде жазасыздық бассыздыққа әкеледі, қол жұмсау әдетке айналады, көбінесе мұның салдары ауыр болады екен. Биылғы статистикалық мәліметтерге сәйкес, жәбірленушілердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін 26 мың қорғану нұсқамасы шығарылды. Жанжалқойларға қатысты 17,5 мың әкімшілік хаттама жолданды. Сот шешімі бойынша 4 мыңнан астам адам қамауға алынды. Алайда, жәбірленушілердің жартысына жуығы сотта агрессорлармен татуласты. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың қайталанған жағдайлары жиі кездеседі. Мемлекет басшысы 2022 жылғы қыркүйектегі жолдауында тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін жауапкершілікті қатаңдату туралы тапсырма берді. Оған сәйкес, ІІМ осындай құқықбұзушылықтарды тіркеудің арызданудан анықтаушы сипатына көшуді көздейтін заңнамалық өзгерістер әзірледі. Тәжірибе көрсетіп отырғандай, полиция жанжал болған жерге келгеннен кейін жәбірленушілер арыз жазудан бас тартады. Мұндай фактілер жиі орын алған. Алайда, полиция кеткеннен кейін жанжалдар қайта басталып, кейде ауыр зардаптарға әкелетін жағдайлар да орын алады. Мұндай оқиғаларды БАҚ-ты берілген жаңалықтардан көріп отырмыз.

– Тұрмыстық құқықбұзушылықтарды тіркеуді арыздану сипатынан анықтау сипатына көшіру керек. Тәжірибе көрсетіп отырғандай, тұрмыстық зорлықтан зардап шегушілер өміріне немесе денсаулығына қауіп төнген кезде полицияға жүгінеді, ал полиция қызметкерлері келгеннен кейін агрессорларға қарсы арыз жазудан бас тартады. Өткен жылдың өзінде мұндай фактілер 70 мыңнан асты. Көбінесе полиция келіп кеткеннен кейін отбасындағы жанжал әрі қарай жалғасады, кейде бұл ауыр зардаптарға әкеліп соғып жатады. Ұсынылған түзетулер зардап шегушілердің өтінішінсіз, яғни тұрмыстық зорлық-зомбылық жасау фактісі бойынша әкімшілік құқықбұзушылық туралы істерді қозғауға мүмкіндік береді. Хаттама толтыру үшін оқиға болған жерді қарап тексеру хаттамасы, жәбірленушіден түсініктеме алу, куәлердің, көршілердің айғақтары, бейнебақылау камераларының, сондай-ақ полицейдің бейнетіркегішінің жазбасы жетіп жатыр. Соңғы шешімді сот қабылдайды. Тараптардың қайта татуласу мүмкіндігін болдырмаймыз, – деді полиция лейтенанты.

> *Биылғы статистикалық мәліметтерге сәйкес, жәбірленушілердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін 26 мың қорғану нұсқамасы шығарылды. Жанжалқойларға қатысты 17,5 мың әкімшілік хаттама жолданды. Сот шешімі бойынша 4 мыңнан астам адам қамауға алынды. Алайда, жәбірленушілердің жартысына жуығы сотта агрессорлармен татуласты.*

Тараптардың қайта татуласу мүмкіндігі алынып тасталады. 2022 жылы тұрмыстық жанжалдар бойынша сотқа 47 мың әкімшілік хаттама жіберілді, оның 20 мыңы татуласуға байланысты тоқтатылған. Енді сотта бір рет қана татуласуға болады.

– Өтініш болған жағдайда біз әкімшілік хаттама толтырамыз, олардың жартысы жәбірленушінің агрессормен татуласуына немесе ұстанымының өзгеруіне байланысты сотта тоқтатылады. Бұндай жағдайлар агрессордың қысымының немесе туыстарының араласуының нәтижесінде болады, – деді Айжан Абдуқадыр.

Айта кету керек, тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін әкімшілік және қылмыстық жауапкершілік күшейтілді. Әкімшілік қамауға алудың нақты мерзімдері құқықбұзушылықтың ауырлығына қарай белгіленіп, ұлғайтылды. ҚР Қылмыстық кодексінің кейбір баптарына күшейтілген түзетулер енгізілді. Әкімшілік құқықбұзушылық заңнамасынан өзге, қылмыстық заңнамаға да өзгерістер енгізілді.

– Әкімшілік құқықбұзушылық туралы кодекстің шеңберінде отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында құқықбұзушылықтар жасағаны үшін 73-бап, 73-1-бап, 73-2-бап, 461-бап, 669-баптың 2-бөлігі, 669-баптың 3-бөлігі, әкімшілік қамауға алу мерзімдері айқындалған. Бұл баптардың бәрінен «дейін» деген шектеуді алып тастадық, 10, 15, 20 тәулік қамауға алу қалдырылды, сондай-ақ қайталанған құқықбұзушылықтар бойынша 25 тәулікке дейін әкімшілік қамауға алу мерзімі ұзартылды. Қолданыстағы заңнама бойынша отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында құқық бұзушылықтар жасағаны үшін 5, 10 немесе 15 тәулікке дейін қамау қарастырылған. Тәжірибеде соттар қаулы шығарған уақытта 1 тәуліктен 5 тәулікке дейін ғана қамаумен шектелетін. Сонымен, жаңа өзгерістерде отбасылық жанжал үшін агрессорға ескерту немесе 5 тәулікке қамау қарастырылып отыр (қолданыстағы 5 тәулікке дейін). Енді осы құқықбұзушылық бір жыл ішінде қайталанған уақытта ескерту берілмейді, бірден 10 тәулікке қамалады (қолданыста 10 тәулікке дейін).Ұрып-соққаны үшін – 10 тәулікке (қолданыста 10 тәулікке дейін) қамау, қайталанса – 20 тәулікке (қолданыста 15 тәулікке дейін) қамау қарастырылып отыр, – деді полиция лейтенанты.

Атап айтқанда, тұрмыстық жағдайда «кінәліге материалдық немесе өзге де тәуелділікте болған адамға қатысты жасалған» ауыр жарақат және орташа ауырлықтағы дене жарақатын келтіргені үшін ауырлататын қылмыстық жауапкершілік туындайтын болады. Қылмыстық кодекстің 106 және 107 баптарында көрсетілген «кінәліге материалдық немесе өзге де тәуелділікте болған адамға қатысты іс-әрекет жасау» деген ауырлататын мән-жайлар енгізілді.

– Денсаулыққа жеңіл зиян келтіргені үшін – 15, қайталанса – 25 тәулікке қамау. Қорғау нұсқамасын бұзғаны үшін ескертуді алып тастадық, енді тек 10 тәулік қамау қарастырылады. Мінез-құлыққа ерекше талаптар орнатуды бұзғаны үшін айыппұл алып тасталды, ал қамаудың мерзімі 10 тәулікке ұлғайтылды. Құқық бұзу қайталанса – 20 тәулікке қамау, бұрын ол 10 тәулікке дейін болған. Қылмыстық кодекстің жекелеген баптарына (ҚК 106-бабы, ҚК 107-бабы) ауыр және орташа ауырлықтағы денсаулыққа зиян келтіруге байланысты «кінәліге материалдық немесе өзге де тәуелділігі бар адамға қатысты іс-әрекет жасау» деген саралау белгісі енгізілді. Бұл оларды шағын ауырлықтан орташа ауырлыққа ауыстыруға және қылмыскерді оқшаулау үшін қамауға алу түріндегі санкцияны қолдануға, сондай-ақ жауапкершілікті күшейтуге мүмкіндік береді. ҚК 106-бабының 1-бөлігінің санкциясы 3 жылдан 8 жылға дейін, 106-бабының 2-бөлігі бойынша 6 жылдан 10 жылға дейін ҚК 107-бабының 1-бөлігінің санкциясы 2 жылға дейін, 2-бөлігіне 2 жылдан 3 жылға дейін ұзартылды. Ағымдағы жылдың 16 наурызында бұл түзетулерді Парламент депутаттары қолдап, Мемлекет басшысы қол қойды, – деді Айжан Абдуқадыр.

Сондай-ақ, оның айтуынша, түзетулер сотталғандардың денсаулығын сақтау құқығын жүзеге асыру, ауыр сырқаттар болған кезде адамгершілікпен қарау, сотталған әйелдердің балаларымен әлеуметтік байланыстарын сақтау, алғаш рет сотталғандар арасында заңға бағыну мінез-құлық тетіктерін кеңейтуді, сондай-ақ ұлттық заңнаманы БҰҰ-ның азаптауға және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын және ар-намысты қорлайтын қарым-қатынас пен жазалау түрлеріне қарсы конвенциясына сәйкес келтіруді көздейді. Заңның тағы да бір жаңалығы – бейнежазбаны қолданған жағдайда тергеушінің қысқаша хаттама жасау құқығының енгізілуі. Бұл процесуалдық мерзімнің қысқаруын және азаптауды болдырмауды қамтамасыз етеді. Норма азаматтардың конституциялық құқықтарын қорғау деңгейін арттыруға, тергеу әрекеттерін жүргізу уақытын қысқартуға және бюрократиядан арылуға бағытталған.

Елімізде қаншама нәзік жандар зорлық-зомбылықтың құрбанына айналуда. Көптеген әйелдер қазақы дәстүрді ұстанып, «балаларымның әкесі ғой» деп арызданбайды. Соның салдары қанша әйелдің өмірін өксітіп келеді.

Раушан НАРБЕК,
Түркістан облысы

ТАҒЫЛЫМ

«БИДЕ ҚЫРЫҚ КІСІНІҢ АРЫ БАР»

Ел аузында әділдіктің нышаны болған «Тура биде туған жоқ, туғанды биде иман жоқ», «Ханда қырық кісінің ақылы болса, биде қырық кісінің ары бар» деген бабаларымыздан қалған қастерлі сөз құлағымызға әбден жатталып қалған. Қазақ қоғамындағы бұрынғы би-шешендер осындай мәртебе арқылы ел сеніміне ие болып, «қара қылды қақ жарған» әділ шешімдерін кесіп айтқан.

Кешегі билердің ізбасарлары – қазіргі сот судьялары. Судья сот төрелігін іске асыру кезінде тәуелсіз және Конституция мен заңға ғана бағынады. Ал заң мен сот алдында жұрттың бәрі тең. Ендеше, судьяның әділ төрелікті дөп басып айтуы маңызды. Осы бағыттағы сот жүйесіндегі реформалар тәуелсіз Қазақстанның жаңа Қазақстан құру жолында әділ сот төрелігін құру үшін судьялардың жауапкершілігін, көтерер жүгін арттырады. Есесіне халықтың сотқа деген сенімі нығайып, сот корпусы жаңа деңгейге көтерілді.

Бүгінгі Қазақстанның сот жүйесі Конституциямен және «Сот жүйесі мен судьяларының мәртебесі туралы» Конституциялық заңымен реттеледі. Қазақстанда сот төрелігін тек сот қана жүзеге асыратыны Ата Заңымызда айқын жазылған. Еліміздің сот жүйесін ҚР Жоғарғы Соты, ҚР Конституциясына және Конституциялық заңға сәйкес құрылатын жергілікті және басқа соттар құрайды. Ешқандай өзге органдар мен тұлғалардың судья өкілеттігін немесе сот билігі функцияларын иеленуге құқығы жоқ.

Уақыт ағымына сай сот жүйесі еліміздегі түбегейлі өзгерістермен тікелей байланысты реформаларды бастан өткеруде. Реформалардың мақсаты – сот жүйесін халыққа жақындатып, мықты әрі тиімді, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын сенімді қорғауға қабілетті жүйе құру. Соның бірі ретінде Конституциялық соттың қайта құрылуын атап өтуге болады.

Ж.САРБАСОВА
Шиелі аудандық сотының судьясы

Жалпы егемендік алған алғашқы жылдары, яғни 1993-1995 жылдар аралығында елімізде мұндай орган жұмыс істеді. Кейіннен оның орнын Конституциялық кеңес басқан болатын. Алайда ел президентінің құқық саласына жасаған реформалары нәтижесінде аталған кеңес жойылып, Конституциялық сот қайта құрылды.

Президент Қасым-Жомарт Тоқаев: «Шын мәнінде, Конституциялық сот – еліміз үшін өте маңызды институт. Енді азаматтарымыз Конституцияға қайшы келетін нормаларды заңсыз деп тану үшін Конституциялық сотқа тікелей өздері шағымдана алады. Сонымен қатар Бас прокурор және Адам құқықтары жөніндегі уәкіл де Конституциялық сотқа жүгінуге құқығы бар. Жалпы, прокуратура, сот, құқық қорғау органдарының жұмысына қойылатын талап айтарлықтай күшейеді. Конституциялық сот депутаттардың және Үкіметтің заң шығару жұмысына оң ықпал етеді. Бір сөзбен айтқанда, Конституциялық сот адам құқықтарын қорғау жүйесінің басты тірегіне айналады», – деп атап өткен еді.

Былтыр Мемлекет басшысы Конституциялық сот туралы заңға қол қойды. Аталған заң жобасы 3 бөлімнен, 10 тараудан және 67 баптан тұрады. Оны мазмұны бойынша екі бөлімге бөлуге болады. Біріншісі – Конституциялық соттың және оның судьяларының мәртебесі, олардың кепілдіктермен қамтамасыз етілуі. Ал екінші бөлім конституциялық іс жүргізу тәртібіне арналып отыр.

Осы орайда баса айта кететін жайт, Конституциялық сот – еліміздің бүкіл аумағында Конституцияның үстемдігін қамтамасыз ететін орган. Ол биліктің сот тармағына жатпайды, өйткені бұл мәселе Конституцияда түпкілікті шешілген. Заңда Конституциялық сот судьяларын тағайындау және олардың өкілеттіктерін тоқтату тәртібіне байланысты мәселелер егжей-тегжейлі көрсетілген. Сонымен қоса олардың тәуелсіздігі мен кепілдіктері де бекітілген. Конституциялық соттың құрамына тоқталсақ, оның төрағасы мен орынбасарын қоса алғанда, 11 судьядан тұрады.

Конституциялық сотқа келіп түскен өтініштер ең алдымен тіркеліп, олардың нысаны мен мазмұнына қойылатын талаптардың сақталуы тексерістен өтеді. Сот судьялары өтінішті алдын ала зерделеп, Конституциялық соттың отырысында өтінішті қарау үшін материалдар әзірленеді. Конституциялық соттың өтінішті қарау жөніндегі отырысы өткеннен кейін қорытынды шешім қабылданып, жарияланады.

Президент Жолдауда атап өткендей, заң үстемдігі қағидатының мызғымастығы – еліміздегі саяси реформалардың өзегі. Ал жүргізіліп жатқан реформалардың мазмұны мен сапасы бәрінен маңызды.

Қызылорда облысы

БҮГІНГІНІҢ БАС ТАҚЫРЫБЫ

ӘДІЛЕТТІ ҚОҒАМ ҰСТАНЫМЫ - АШЫҚТЫҚ

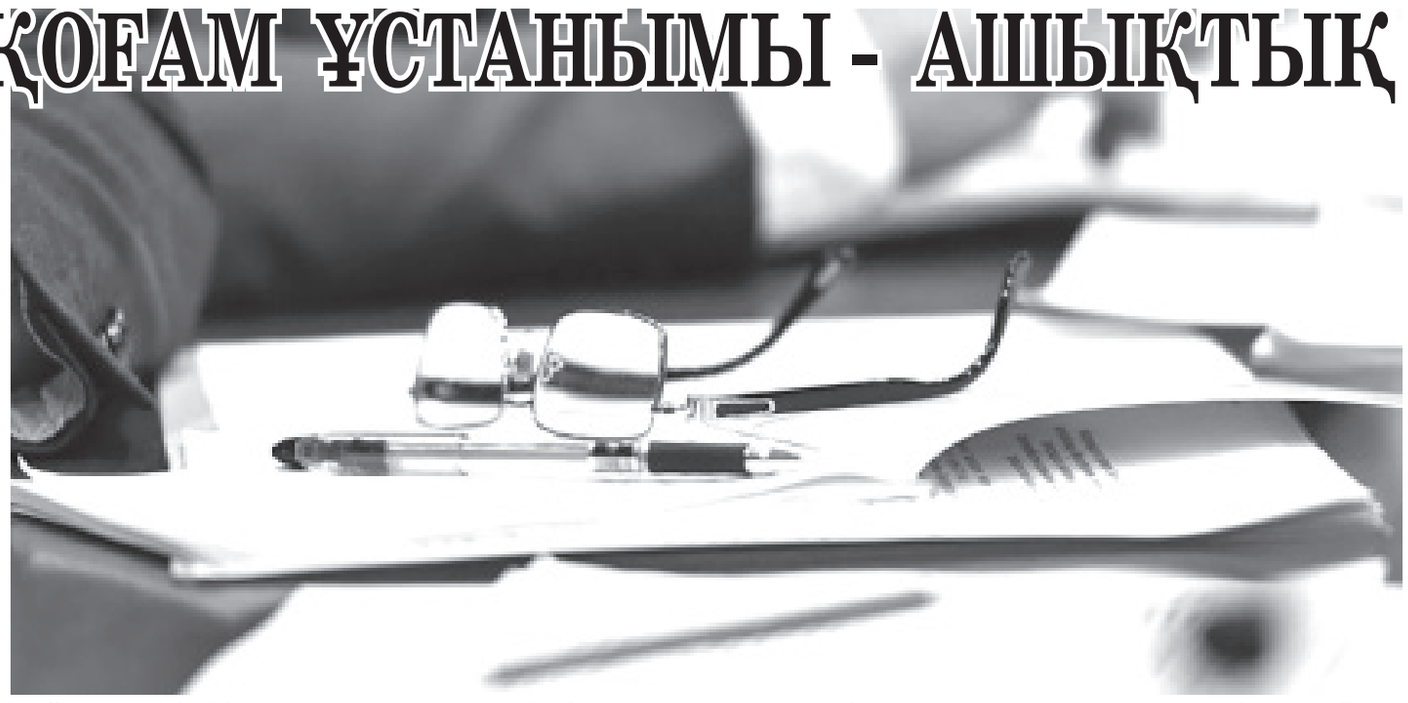

(Соңы. Басы 1-бетте)

Биылғы жылдың басты ерекшелігі ретінде аудандар мен қала әкімдіктеріне қарасты мемлекеттік сатып алу ісін жүргізетін бөлімдердің таратылып, қызметкерлерінің Қызылорда облыстық мемлекеттік сатып алу басқармасының балансына берілгенін атап өтсек болады. Атаулы жұмыстардың барлығы – сөз етіп отырған ашықтық, біріздiлік, әділеттілік қағидаттарының негізінде жасалған бастамалар. Бұл дегеніміз – жыл басынан бері аудан, қала әкімдіктері мен облыс әкімдігіне қарасты басқармалар және оларға қарасты мекемелердің барлық конкурстары тек облыстық мемлекеттік сатып алу басқармасы арқылы іске асырылды деген сөз. Нәтижесінде орталықтандырылған мемлекеттік сатып алу арқылы барлық өткізілетін мемлекеттік сатып алу конкурстарының саны 2022 жылмен салыстырғанда 10 есеге ұлғайғанын байқай аламыз. Жыл көлемінде мемлекеттік сатып алу веб-порталында жергілікті атқарушы органдарға бағынысты 1 041 тапсырыс беруші тіркелген. 2023 жылдың 5 айында облыстық мемлекеттік сатып алу басқармасы барлығы 2 763 конкурс жариялады. Тарқатып айтар болсақ, веб порталға орналастырылған 2 763 сатып алудың 1083-і жұмыстарға, 1072-і қызметтерге, 608-і тауарларға тиесілі. Бұл жайлы жергілікті бұқаралық ақпарат құралдарының қатысуымен өткен брифингте Қызылорда облыстық Мемлекеттік сатып алу басқармасының басшысы Б.Шаменов хабарлады. Ол өз сөзінде: «Бүгінгі күні жарияланған барлық конкурстың 2 268-і немесе 82 пайызы аяқталды. Қалған 495 конкурстың қорытындысы мемлекеттік сатып алу рәсімдерінің мерзіміне сәйкес, конкурс жеңімпаздары 2023 жылдың маусым-шілде айларында анықталатын болады. Саладағы бұзушылықтарды болдырмау және оның алдын алу мақсатында басқарма қызметкерлерімен облыстық басқармалар мен қала, аудан әкімдіктерінің мамандары үшін 22 семинар-кеңес, 10 дәріс, 3 дөңгелек үстел және барлық аудандарда 7 көшпелі семинар-кеңес ұйымдастырылды. Мемлекеттік сатып алу рәсімдерін және қолданыстағы заңнама талаптарын түсіндіру бойынша басқарма қызметкерлерімен онлайн форматта әлеуметтік желі қолданушыларын ақпараттандыру шаралары жүйелі түрде жүргізіліп келеді», – деді.

Сондай-ақ, күтілген нәтижелерге қол жеткізу үшін басқарма мамандарына мемлекеттік сатып алу саласындағы біркелкі тәжірибені қалыптастыру мақсатында құқықтық оқытулар өткізу жұмыстары да жүйелі ұйымдастырылып тұратынын тілге тиек етті. Бұл бағыттағы жұмыстар одан әрі жалғаса бермек. Бұған қоса, әр қызметкер заң нормаларын қолдану тәжірибесінен жинақтаған ақпараттарға талдау жасай отыра, өз ұсыныстарын басқарма деңгейінде ұсынады. Ұсыныс-пікірлер басқарма тарапынан мемлекеттік сатып алу рәсімдерін оңтайландыру мақсатында саладағы уәкілетті орган – Қаржы министрлігіне жолданып келеді. Бұл арқылы жұмыс жүйелілігін арттыруға жаңа мүмкіндіктер пайда болады дейді мамандар. Ағымдағы жылдың бес айында басқарма тарапынан 13 ұсыныс жолданған.

Баспасөз алаңында брифинг спикері 2022 жылғы 1 шілдеден бастап, құрылыс-монтаждау және жобалау жұмыстары бойынша сатып алулар рейтингтік-балдық жүйе пайдаланылатын жаңа конкурсты қолдана отырып жүзеге асырылып жатқанын айтты. Б.Шаменов «Рейтингтік балдық жүйе бойынша ұйымдастырылатын конкурстарда конкурстық комиссия құрылмайды және сатып алу жеңімпазы ақпараттық жүйелердің (қаржылық орнықтылық, электрондық депозитарий) деректері негізінде автоматты түрде айқындалады. Осы тәсілмен 2022 жылы 10 конкурс ұйымдастырылса, 2023 жылдың есепті кезеңінде 305 конкурс өткізілді. Бұл көрсеткіш өткен жылмен салыстырғанда 30 есеге артқан. Мемлекет басшысы 2022 жылғы 1 қыркүйектегі жолдауында «Мемлекеттік сатып алу туралы» жаңа заң қабылдауды және мемлекеттік және квазимемлекеттік сатып алуды бірыңғай платформаға көшіруді тапсырған болатын. Тапсырмаға сәйкес, Қаржы министрлігімен «Мемлекеттік сатып алу туралы» жаңа заң жобасын әзірлеу бойынша жұмыс тобы құрылып, тиісті талқылаулар жүргізілуде. Заң жобасы ағымдағы жылдың қыркүйегінде Парламентке ұсынылады», – деді.

Жаңа заң жобасы мақұлданып, күшіне енетін болса, мемлекеттік сатып алу ісін айтарлықтай жеңілдетуге, шамадан тыс реттеуді болдырмауға, ең төменгі бағадан сапаның басымдығын белгілеуге мүмкіндік жасалады.

Шернияз ЖАЛҒАСБЕКҰЛЫ

МӘРТЕБЕ

ӘЛЕМДІК РЕЙТИНГ КӨШБАСШЫСЫ

Мемлекеттегі Біріккен Ұлттар Ұйымы сияқты әлемдік қауымдастықта мойындалған елдердің қай-қайсысы болсын, мемлекетінің аты аталып, мемлекеттік туы көтеріліп, әнұраны шырқалатын шараларға ерекше жауапкершілікпен қарайды. Өйткені онда елдің абыройы аспандап, мәртебесі көтеріледі. Мұндай жағдай күнделікті өмірде өте сирек кездеседі. Мәселен, Мемлекет басшыларының ресми іс-сапарлары мен спорттық шаралары соның ішіне кіреді. Сондықтан әлемде Қазақстан деген мемлекеттің барын көрсетіп, насихаттауда спорттың қосар үлесі қомақты.

Бүгінгі таңда Халықаралық бокс қауымдастығы (IBA) рейтингінде әлемнің 150 мемлекеті арасында Қазақстан 81 мың ұпаймен 1-орында тұр. Үздік бестікке кіретін Өзбекстан (60800), Ресей (58050), Үндістан (55500), Куба (45300) құрамаларының жинаған ұпайы бізден әлдеқайда төмен.

Қазақстан IBA-ның 27 тамызда атап өтетін Халықаралық бокс күнін биыл да қуанышты жаңалықпен атап өткелі отыр. Бірнеше жылдан бері әлемдік рейтингте көш бастап келе жатқан еліміздің жетістігі дос қуанып, дұшпан сүйінетіндей. Оның үстіне биыл Халықаралық бокс қауымдастығы құрлықтың қуатын және оның барлық елдерінде бокстың үздіксіз дамуын атап өту үшін Азия жылын атап өтеді.

Әуесқой бокстың қыр-сырын толық түсінбейтіндер «Қазақстан 2021 жылы Жапонияның Токио қаласында өткен соңғы жазғы Олимпиада ойындарында бокстан 2 қоламен жалпы командалық есепте 14-орын алған еді ғой. 2021, 2022, 2023 жылдардағы әлем чемпионаттарында да көрсеткішіміз соншалықты жоғары бола қойған жоқ. Қазақстанды бокс державасы деген шындыққа сай келмейді. Біз өзімізді өзіміз көтермелеп, бос сөзге малданып жүрміз» дегенді де айтып жүр. Алайда жұмысына біреу үмітпен, біреу күдікпен қарап, түрлі сын айтқанымен IBA-ның елдер рейтингін ешкім жоққа шығара алмайды. Мәселен, рейтингтік оқиғалар тізбесіне көз жүгіртер болсақ, Олимпиада ойындарында 51 келіге дейінгі салмақта Сәкен Бибосынов, 92 келіден жоғары салмақта Қамшыбек Қоңқабаев қола жүлдегер атанған. 2021 жылдың қазан айында Сербияның Белград қаласында ерлер арасында өткен әлем чемпионатында Қазақстан 2 алтын, 2 күміс, 1 қоламен жалпыкомандалық есепте Кубаны (3 алтын, 2 қола) ғана алға салып, екінші орын алды. Ал әйелдер арасында 2022 жылдың мамырында Түркияның Стамбұл қаласында өткен әлем чемпионатында 1 күміс, 4 қоламен 8-орыннан көрінді. 2023 жылы наурызда Үндістанда өткен әлем чемпионатында 2 күміс, 4 қоламен тағы 8-орын алды. Сондай-ақ 2022 жылғы қазанда Иорданиядағы құрлықтық чемпионатта ерлер мен әйелдер боксынан 6 алтын, 7 күміс, 8 қоламен бірінші орын алды. Үздік үштікке кірген Өзбекстан 6 алтын, 3 күміс, 4 қоламен екінші; 4 алтын, 2 күміс, 6 қоламен Үндістан үшінші орыннан көрінді.

Биыл мамырда Өзбекстанның Ташкент қаласында өткен ерлер арасындағы әлем чемпионатында 4 алтын, 1 күміспен жарыс қожайыны Өзбекстанды ғана алға салып (5 алтын, 2 күміс, 2 қола) екінші орынға көтерілді. Оның алдында қаңтарда Мароккодағы Алтын белбеу сериясының Марракеш турнирінде 5 алтын, 2 күміс, 3 қоламен Ресейден (12 алтын, 5 күміс, 5 қола) кейінгі екінші орыннан көрінген.

Алғашқы ондықтағы спортшылар санатына қарайтын болсақ ерлер арасында 51 кг салмақта Сәкен Бибосынов, 54 кг салмақта Махмуд Сабырхан, 57 кг салмақта Серік Теміржанов, 71 кг салмақта Асланбек Шымбергенов бірінші боп тұр. 75 кг салмақта Нұрқанат Райыс, 80 кг салмақта Нұрбек Оралбай екінші болса, 92 келіден жоғары салмақта Қамшыбек Қоңқабаев үшінші сатыға жайғасқан. Ал 48 кг салмақта Теміртас Жүсіпов пен Санжар Ташкенбай бесінші, 60 кг салмақта Саматәлі Төлтаев жетінші орында тұр. Әйелдер арасында 48 кг салмақта Алуа Балқыбекова, 54 кг салмақта Жайна Шекербекова бірінші орында тұр. 57 кг салмақта Карина Ибрагимова, 81 келіден жоғары салмақта Лаззат Күнгейбаева екінші орыннан көрініп отыр. Ал 75 кг салмақта Валентина Халзова жетінші; 81 кг салмақта Гүлсая Ержан жетінші, Фариза Шолтай сегізінші; 63 кг салмақта Аида Әбікеева тоғызыншы, 70 кг салмақта Мадина Нұршаева оныншы орыннан табылып отыр.

Ерлік ЕРЖАНҰЛЫ,
«Заң газеті»

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ БЕДЕЛ

Астанада Орталық Азиядағы қауіпсіздік және ынтымақтастық форумы өтті. Ол әлемнің 25 елінің жетекші сарапшылары мен зиялыларын біріктірді. Мақсат – өңірлік ынтымақтастықты тереңдетуге жәрдемдесу, әлемдік тәртіпті өзгертуге бағытталған ақпарат және идеялармен алмасу, сондай-ақ Азияның аса маңызды қауіпсіздік мәселелерінің жаңа шешімдерін бірлесіп іздеу.

АЙМАҚТЫҚ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ ЖАҢА МҮМКІНДІКТЕРДІ ҰЛҒАЙТАДЫ

– Әлем Азияның ерекше экономикалық дамуының, технологиялық прогресінің және өсіп келе жатқан геосаяси маңыздылығының куәсі. Біз қазірдің өзінде «Азиялық ғасырда» өмір сүріп жатырмыз. Азия жаңа ұлылыққа ие болып жатыр. Осы аймақта мүмкіндіктермен қатар, қарастыруды талап ететін мәселелер де бар. Азияның болашағы әлем болашағына әсер етеді, – деді шараны ұйымдастырған ҚР Президенті жанындағы Қазақстанның стратегиялық зерттеулер институты (ҚСЗИ) директоры Еркін Тұқымов. Оның айтуынша, бұл кездесу – Азия елдері мен Қазақстанның алдында тұрған өзекті мәселелерді талқылауға бірегей мүмкіндік. Форумның ерекшелігі – кең сараптамалық

өкілдік. Бұл – форум жұмысының таза практикалық бағытын айқындайтын, шешім қабылдау орталықтарымен тығыз жұмыс істейтін Азия континенті елдерінің «ақыл-ой орталықтары» арасындағы диалогқа арналған алаң.

«Азиядағы бейбітшілік пен тұрақтылықтың берік негізін құру Қазақстанның мүддесіне сай келеді. Қазақстан бейбітшілік, ынтымақтастық және әділдік ісіне берік. Бүгінде өсіп келе жатқан турбуленттіліктің ортасында Қазақстан елдер арасындағы кең ынтымақтастықты дамытуды өз міндеті деп санайды. Көпвекторлы саясатты жүргізу, халықаралық қақтығыстарға тартпау және ең алдымен ішкі мәселелерді шешуге және мемлекеттілікті нығайтуға көңіл бөлу өзектілігін жоғалтпайды. Бұған Президент Қ.Тоқаев жүргізіп жатқан Қазақстандағы саяси және экономикалық реформалар бағытталған», – деген Еркін Тұқымов Қазақстан үшін Орталық Азияның тұрақтылығы мен дамуы маңызды екенін ерекше атап өтті.

ҚСЗИ басшысының сөзіне қарағанда, менталдылық төңкеріс тұрғысынан, Орталық Азия өңірі 30 жыл бұрын болған өңірден ерекшеленеді. Өзгеріс жылдамдығы таңғалдырады. Одан бөлек, халық жасы да жасарды. Егер 1990 жылы орташа жас 34 болса, қазір 28,7 жасқа тең. Жас азаматтар ұлттық бірегейлігімен ерекшеленеді, олар инновация мен жаңа технологияларға ашық. Осыған қарамастан, Орталық Азия елдері экономикалық прогресс, белсенді әлеуметтік саясат, тиімді билік пен күшті азаматтық қоғамның дамуы арасындағы табыстың формуласын әлі таба алмады.

Е.КЕБЕКБАЙ,
«Заң газеті»

СҰХБАТ

Мейрамкүл СМАҒҰЛҚЫЗЫ,
Алматы қаласы психикалық сауықтыру орталығының психологы:

СУИЦИД: баланың өмірі ойыншық емес

Әлемдік және отандық деректер бойынша суицид статистикасы жағынан Қазақстан алдыңғы қатарда. Кей мәліметтер тіпті Қазақстанды 178-елдің ішіндегі 19-орынға тұрақтатады, енді бір дерек көздері 178-дің арасынан 91-орынды Қазақстанның үлесіне байлапты. Қалай десек те, екі мәлімет те көңіл көншітпейді. Өкініштісі, бұл келеңсіз жағдай балалар мен жасөспірімдер арасында кең орын алады. Мәселен, бір ғана Алматы қаласында 2022 жылы 0-14 жас аралығында 13 жағдай тіркеліп, оның үшеуі, 15-17 жас аралығында 29 жағдай тіркеліп, оның бесеуі, 18-29 жас аралығында 206 жағдай тіркеліп, 15-і қайғылы аяқталған. Қоғамды алаңдатып отырған келелі мәселенің жай-жапсарын білу мақсатында Алматы қаласы психикалық сауықтыру орталығының психологы Мейрамкүл Смағұлқызына жолыққанбыз. Сұхбат барысында маман суицид себептері мен оның алдын алу шаралары, негізгі белгілері мен алғашқы көмек және арнайы орталықтар жайында сөз қозғады.

– Суицидтің алдын алуда қандай іс-шаралар оң нәтиже беріп жатыр?

– 1999 жылы Алматы қаласындағы психикалық сауықтыру орталығындағы лабораторияға психолог-диагност болып жұмысқа кіргенмін. 2015 жылдан бастап «сенім телефонында» жұмыс істеп келемін. 2013 жылы ЮНИСЕФ-тің Қазақстан бойынша жасалған бірнеше жобасына қатыстым. Сол жобалар аясында суицидтің алдын алу бойынша Қызылорда, Астана, Тараз, Шымкент, Алматы сынды қалаларда біраз жұмыстар жүргіздік. Кейін суицид жасауға бейім адамдарға онлайн кеңестер керек екенін түсініп, сол жылы осы Алматы қаласындағы, психикалық сауықтыру орталығында сенім телефонын іске қостық.

– Адам не үшін мұндай әрекетке барады? Себебі неде?

– Ешқандай адам «өле салайыншы» деп аяқ асты өз-өзіне қол жұмсамайды. Ең бірінші, міндетті түрде суицидалды ой пайда болады. Суицид дегеннің өзі, қандай да бір өмірдегі проблемаларға, қандай да бір қиыншылықтарға бетпе-бет келген кезде саналы түрде, әдейілеп өзінің өмірін қию деген сөз. Оны «ойламаған жерден кетті» деп санау, «олай жасайтын адам емес еді», «аяқ астынан болды» деу – қате тұжырым. Адамда бірінші міндетті түрде суицид жайлы ой пайда болады, кейін жоспар жасайды: «дәрі ішемін, тамыр кесіп өлемін, ана жерден секіріп өлемін, мына жерден асылып өлемін» деген сияқты. Ол жоспарды адам үш ай, жарты жыл, жыл бойы ойында пісіруі мүмкін. Кейін әрекет жасайды. Осы ой пайда болғаннан бастап, әрекетке көшкенге дейінгі уақытта біз көмектесе алсақ, суицидтің алдын алуға болады.

Суицид жасаған балалардың ата-анасы, достары, көрші-қолаң, сыныптастары, мұғалімдерінен сауал жүргізіп байқағанымызда, барлық қыршын кеткен балалардың өз өлімі жайлы айтып жүретінін анықтадық. Бірақ, өкінішке қарай, оған көп жағдайда жақындары көңіл аудармайды.

Негізі суицидке алып келетін фактор сан алуан. Соның ішінен маңызды деген үш факторды атап айтсақ, ең бірінші, ол әлеуметтік факторларға тәуелді. Әлеуметтік факторға не кіреді: мектебі, отбасы, дос-жаран, құрбы-құрдас т.б. Отбасындағы тәрбие, отбасындағы қарым-қатынас, отбасындағы баланың рөлі осы үлкен әлеуметтік факторға жатады. Суицид жасамақ болған балаларды зерттей келе түсінгенім, бала отбасында дұрыс, сенімді қатынас құруға тиіс. Ол әкесімен, анасы, не бауырларының біреуімен ақылдасып, сенім артып, сырласатын болса, оның тығырықтан шығуы оңай болады. Отбасындағы ішкі жай-күй – ең маңызды аспект. Баланың қоғамдағы орны, тек балалар емес, ересектердің, ер мен әйел қатынасы барлығы осы әлеуметтік факторға әкеледі. Екінші себебі, жеке тұлғалық фактор. Жеке тұлғалық фактор адамның мінез-құлқына байланысты. Өмірде әртүрлі мінез-құлық бар. Мысалы темперамент адамда туа пайда болады, ал мінез жүре қалыптасады, кейбір адамдар өте сезімтал келеді, енді бірі тұйық, оқшауланып жүргенді ұнатады. Олар ешкімге сенбейді, өз ойын ешкімге айтпайды. Кейбір адамдар депрессивті, меланхоликті мінезді болады, ол да бір басты фактор болуы мүмкін. Үшінші себеп, медицина-биологиялық факторлар деп айтамыз. Ол отбасында біреудің суицид жасауы, немесе үлкен кісілердің қандай да бір созылмалы ауруға ұшырауы себеп болуы мүмкін. Немесе қандай да бір психобелсенді заттар есірткі, алкоголь, синтетикалық қоспалар әсер етуі мүмкін. Себеп әртүрлі болғанымен, негізгі факторлар осы. Әлеуметтік, жеке тұлғалық, медицина-биологиялық.

– Суицидке бейім адамды қалай анықтаймыз?

– Жоғарыда айтып өткендей, адам бірден суицидке келмейді. Адамның жүріс-тұрысында, мінез құлқында өзгерістер пайда болады. Тәбеті болмай, өзінің болмысына сай емес әрекеттерге баруы мүмкін. Мысалы менің тәжірибемде суицид жасаған бала өзінің ешкімге бермейтін, жақсы көретін итін көршінің баласына берген. «Бұған мен кеткеннен кейін сен ғана жақсы қарайсың» депті. Сол сияқты суицидік ойы бар адам өзінің заттарын сыйлыққа бере бастайды. Яғни, адамда түгелдей өзгеріс пайда болады. Көбіне бұл белгілерге бейжай қарағандықтан ба, біз осындай тұстарды өткізіп аламыз.

– Мұндай жағдайда жанашырлары қандай әрекет жасау керек?

– ЮНИСЕФ бағдарламасы бойынша барлық мектептерде түсіндірме жұмысы жүргізіліп, бұндай ситуацияда кімге жүгіну, не істеу керектігі жайында айтылып, арнайы сабақтар өткізіліп келеді. Жалпы бұндай белгілер анықталғанда жүйелі дұрыс жұмыс жасап, сол адаммен ашық сөйлесу керек. Мысалы мұндай баланың санасына әсер ету үшін ең бірінші міндетті түрде ата-анасымен жұмыс жүргізіледі. Кейін ата-анасының рұқсатымен ғана бала мамандар қолына беріледі. Бастысы, бізге себебін анықтау шарт. Себебін білу арқылы біз сол адамға көмектесе аламыз. Әрине, бұның барлығы адамның өз рұқсаты, не жақындарының рұқсатымен жасалатын дүниелер. Сенім телефонына хабарласқандар өтініші кезексіз қабылданады. Мамандар бір-бір жарым сағат сөйлескеннен кейін, адамды орталыққа алдыруға тырысады. Өйткені орталықта бетпе-бет жұмыс жасау әлдеқайда тиімді. Не де болса ол адаммен міндетті түрде, кеш болмай тұрып жұмыс жасау шарт.

– Оқырманға түсініктірек болу үшін тәжірибеңіздегі оқиғалардан мысалдар келтіре отырсаңыз.

– Неше түрлі қоңыраулар түседі. Соның бірі, жақында ғана хабарласқан 21 жастағы ер бала. Бірінші телефон шалғанда әзілдеп, ойнап тұрды. «Қайда телефон соқтым, анализ тапсыратын жер ме?» – деп қалжыңдады. Сөйлесе келе ашылып, жағдайын баяндап берді. Үш рет суицидтік әрекет жасаған екен. Бәрі сәтсіз аяқталыпты. Сол қоңырау соққан сәтте алдына көп қылып дәрілерді үйіп қойыпты. Сұрай келе себебін анықтадық. Әке-шешесі ішкіш екен. Бірақ әкесі жақсы жерде жұмыс жасайды. Ішімдікке салынғанымен, отбасын толық қамтамасыз етіп тұр. Баласына үй әперіп қойған, шетелге оқуға жіберген. Бала оқи алмай бір жылдан соң елге қайта келген. Сосын елдегі бір оқу орнына ақылы бөлімге түсірген. Айтуы бойынша «әкеме ренжулімін, сабақтан келсем шешем әрқашан ішіп отырады. Әкем анамды емдеуге түк әрекет жасамайды» - дейді. Әрине, ол адам өлгісі келсе кедергі жоқ еді, бірақ сенім телефонына соғып көргісі келген. Психолог деген кім, тілдесіп көрсем деген ниеті бар. «Қандай көмек бере аласыз, осы ойдан арылу үшін» деп артынша шешіліп, ақтарылды. Бір сағат қырық минут әңгіме барысында баланың гитара тартатынын, жұмыс жасамайтынын, араласпай қойса да әкесінен ақша алып тұратынын, қалаған уақытында тұрып, сабаққа бармай, қыдырып қана күнін өткізетінін білдік. Айтуынша оқып жатқан оқуы өзіне ұнамайды екен. Сол үшін бармайды. Бірақ шығармашылықты жаны қалайды, жақсы көрген қызы да шығармашылыққа жақын жан екен. Болашақта осы бағытта қызымен проект жасамақ ойы барын айтып қалды. Әрине біздік мақсат осы алынған деректер бойынша психологиялық коррекция жүргізу. 21 жастағы баланың әке-шешесін жамандап, бірақ әлі күнге шейін мойнында отыру дұрыс емес. Біз оған «жақындарың қандай болмасын, материалдық тұрғыдан қамтамасыз етіп отыр. Неге өзің жеке, тәуелсіз, өз өміріңді бастамасқа» дегенді тікелей емес, жанама түрде жеткізуге тырыстық. Өзі «мен түсіндім, әкемнің өмірімдегі функциясы осы, мен енді бағытымды өзім таңдап ары қарай арман-мақсат жолында еңбек етіп көрейін» деп мәселені өзі түсінгенше жалғастыра бердік.

> **ЮНИСЕФ бағдарламасы бойынша барлық мектептерде түсіндірме жұмысы жүргізіліп, бұндай ситуацияда кімге жүгіну, не істеу керектігі жайында айтылып, арнайы сабақтар өткізіліп келеді. Жалпы бұндай белгілер анықталғанда жүйелі дұрыс жұмыс жасап, сол адаммен ашық сөйлесу керек. Мысалы мұндай баланың санасына әсер ету үшін ең бірінші міндетті түрде ата-анасымен жұмыс жүргізіледі. Кейін ата-анасының рұқсатымен ғана бала мамандар қолына беріледі. Бастысы, бізге себебін анықтау шарт. Себебін білу арқылы біз сол адамға көмектесе аламыз.**

Суицид жасағысы келген адамдардың барлығын тыңдап отырсаң, оларды әрекетке итермелейтін ішкі жанайқайы. Олар өлуден басқа мәселенің шешімін көрмейді. Мысалы алдыңғы жұмыс кезегімде үш қоңырау түсті. Үшеуі де 19-23 жас аралығындағы жігіттер. Олар әртүрлі өңірдің адамы, бірақ басына түскен ситуация бірдей. Ойынқұмарлық. Қаншама қарызы бар, бір кредиттен екіншісіне кірген. «Үйге көрінер бет жоқ» дейді. Ойынқұмарлық дегеннің өзі психикалық ауруға жатады. Оны комплексті емдеу керек. Бірақ оны көбісі мойындай бермейді.

– Осы мәселені шешудің жолы қандай?

– Суицидтік ойы бар адамға мылтықтың шүріппесі басылғандай ғана уақыт жеткілікті. Италияда мысалы, арнайы палаталар беріліп, әр адамға бір қараушыдан бекітілген. Ол қараушы, өз пациентін қайда барса да қарап жүреді екен. Ал бізде қынжылтар дүние көп. Елімізде негізі психотерапевт маман жетіспейді. Біздің орталықтың өзінде бір-ақ штат бар. Ол маманның күніне 2-3 адам қабылдаған соң жұмыс жасау эффектісі төмендейді. Өлімнен басқа шешім көрмей тұрған адаммен сөйлесу оңай емес. Менің өзім күніне 4-5 адамды телефонмен қабылдаған соң сарқылып қалам, ары қарайғы жұмыс өнімді болмайды. Үкімет көп дүние қарастырып, ашып жатыр дейді, жастар орталығы т.б. сынды. Бірақ шындап тексеріп барып қарасаң сондағы психотерапевт мамандарға қарапайым кабинет бөлінбегенін көресің. Мысалы бағанағы үш бала да «апай, қайда барып емделсек болады?» – деп сұрады. Сондайда жауап беруге қиналып қаламын.

Өзін-өзі өлімге қию деген, адамның соңғы шекарасы деген сөз. Көп факторлар, әсіресе жұмыссыздық, ойынқұмарлық, тәуелділік адамды құртатын дүние. Оқу біткен адамдардың көбі мамандық бойынша жұмысқа кіре алмай тозып кетеді, алдағы уақытқа деген белгісіздік өте қауіпті. Психология Қазақстанда кенже қалған ғылым. Өзім мемлекет адамымын, айына 180 мың алам. Алдағы уақытта дамуыма, біліктілігімді арттыруға мүмкіндік жасау қиын. Осы жайттар ескерілсе екен. Өйткені ғылым бір орында тұрмайды. Ең озық құралдармен жұмыс жасау әрқашан тиімді. Оның үстіне, біздің елдегі жағдай дамуды талап етеді. Баланың өмірі ойыншық емес. Бізбен байланысуға қорқу, не арлану өте қате дүние. Біздің жақындарымызға, дос, туысымызға деген бей-жайлығымыз – талай өлімнің себебі. Ашық диалог, бірауыз жылы сөз көп мәселені шешеді.

Осыған ұқсас жағдай бойынша «Жедел желі» нөмері тәулік бойы жұмыс істейді. Көмек қажет кез келген адамдар мына номерлерге - 376-56-60, 8-708-983-2863 хабарласа алады.

Нұрбол ЖЫЛЫС,
«Заң газеті»

ПАЙЫМ

РЕФОРМАЛАР ЕЛ ЕРТЕҢІ ҮШІН

Табысты сот реформасының негізгі элементі сот билігінің тәуелсіздігін ілгерілету болып табылады. Қазақстан судьяларға заңның үстемдігіне негізделген бейтарап шешімдер қабылдауға мүмкіндік бере отырып, сот жүйесін заңсыз ықпалдан оқшаулау жөнінде елеулі шаралар қабылдады. Судьяларды іріктеу, тағайындау және жоғарылату процестерін жақсартатын реформалардың арқасында тәуелсіз сот жүйесі қалыптасты.

Сот жүйесіндегі сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес реформадағы басты басымдық. Сондай-ақ, жаңғырту құқықтық жүйенің тиімділігі мен қолжетімділігін арттыруға бағытталған. Медиация және төрелік сияқты дауларды шешудің балама тетіктерін енгізу істерді қарауды жеделдетіп, сот жүктемесін азайтты. Сонымен қатар, құқықтық рәсімдерді жеңілдету және құқықтық сауаттылықты арттыру жөніндегі бастамалар сот төрелігі жүйесін әлеуметтік-экономикалық жағдайына қарамастан барлық азаматтар үшін қолжетімді етті. Ашықтықты арттыру, тәуелсіздікті нығайту және сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің арқасында Қазақстан әділ және есеп беретін сот жүйесін құру жөнінде маңызды қадамдар жасады. Халықаралық ынтымақтастық пен озық тәжірибелерді енгізудің арқасында Қазақстан реформалар жолын жеделдетті. Қорыта айтқанда, Қазақстанның сот жүйесінде жүзеге асырылған жаңашылдықтар құқықтық өрістің және жалпы қоғамның әртүрлі аспектілеріне оң әсер етіп, көптеген пайда әкелді. Бұл Қазақстандағы заң үстемдігін нығайтты. Әрі қоғамның әділет жүйесіне деген сенімін нығайтты. Заңның үстемдігін нығайту, әділеттілікке қолжетімділікті арттыру, сыбайлас жемқорлыққа тоқауыл қою, дауларды шешуді жеделдету, инвесторлардың сенімін нығайту, кәсібилікті арттыру әділетті, ашық және гүлденген қоғамға жол ашты. Мұндай игі істер алдағы уақытта да жалғасын таба бермек.

А.САБЫРОВ
Қызылорда облысының кәмелетке толмағандар істері жөніндегі мамандандырылған ауданаралық сотының төрағасы

КӨЗҚАРАС

АЗАМАТТАР СЕНІМІ МАҢЫЗДЫ

Сотта жүргізілген жаңа бастамалардың түпкі мақсаты бір, ол халықтың сот жүйесіне деген сенімін нығайтуға бағытталған. Себебі, халық саланың жұмысына көңілі толған, сапасына көзі жеткен кезде ғана соттың ертеңіне сенеді, әділдіктің барына, төреліктің туралығына күмән келтірмейді. Айтуға оңай болғанымен, сенімнің мысқалдап жиналатынын ұмытпауымыз керек.

Ол үшін сот саласында тұғырлы реформалар жасау аздық етеді. Бізге осы реформалардың маңызын, мақсатын, игілігін түсіндіру қажетті шара. Мәселен Самар аудандық сотында тұрғындарды қабылдау тұрақты түрде жүргізіліп келеді. Мұндай қабылдауларды ұйымдастырмас бұрын жергілікті бұқаралық ақпарат құралдарының өкілдері арқылы хабарлама жасап, халықтың көкейінде тұрған сұрақтарды жинастыру қашанғы әдетіміз. Осы сұрақтарды басшылыққа ала отырып газет, сайт беттерінде құқықтық кеңес берудің пайдасы зор. Бұл халықтың құқықтық сауатын көтеріп қана қоймай, қылмыстан бойын аулақ салуына, алаяқтардың құрығына түсіп қалмауына сеп.

Сонымен қатар, азаматтарды қабылдау арқылы әрбір төраға, әрбір судья өзінің халықтың адамы, елдің шын жанашыры екенін көрсетеді. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Еститін, халық үніне құлақ асатын мемлекет» идеясының мақсаты да осы. Әрбір қабылдауда азаматтарға жылы қабақ танытып, сөзін зейін қойып тыңдап, құқықтық кеңес берудің қаншалықты маңызды екенін өз тәжірибемізден көріп, біліп жүрміз. Өйткені сот ғимаратына азаматтар бекерден-бекер келмейді. Өз мәселесін заңды түрде шеше алмаған, шарасыздықтан шаршаған, құқықтық сауатының кемдігінен зардап шеккен азаматтар сотты қорған тұтады. Біз осы көмек сұраған азаматтарды шетке қақпай, мәселені заңды жолмен тиімді реттеудің тәртібін нұсқауға тиіспіз.

Сонымен қатар, сот жұмысын мейлінше ашық ету, сот кеңсесінің қызметін оңтайлы ұйымдастыру да азаматтар сеніміне әсер етеді.

Б.ҚАДЖИАҚПАРОВ,
Шығыс Қазақстан облысы Самар аудандық сотының төрағасы

ОРАЙЫ КЕЛГЕН ӘҢГІМЕ

Меңдіғали БАҚТЫҒҰЛОВ, Атырау қаласы №2 сотының судьясы:

«ТҮЗЕЛЕМІН, ЖАҢА ӨМІР БАСТАЙМЫН ДЕГЕНДЕРГЕ МҮМКІНДІК БАР»

(Соңы. Басы 1-бетте)

Заңнама жазаны өтеуден босатудың негізі ретінде бірнеше мән-жайларды қарастырады. Олар ҚАК-тің 161-бабына сәйкес: 1) сот үкімі бойынша тағайындалған жаза мерзімін өтеп болу; 2) іс бойынша ақтау үкімін шығарумен немесе іс жүргізуді тоқтатумен сот үкімінің күшін жою; 3) жазаны өтеуден шартты түрде мерзімінен бұрын босату; 4) жазаның өтелмеген бөлігін жазаның неғұрлым жеңіл түрімен ауыстыру; 5) рақымшылық жасау туралы акт; 6) кешірім жасау туралы акт; 7) қылмыстық-атқару қызметі саласындағы уәкілетті органмен келісу бойынша денсаулық сақтау саласындағы уәкілетті орган бекіткен тізбеде көзделген, сотталған адамның ауруы.

Соның ішінде жазаны өтеуден шартты түрде мерзімінен бұрын босату және жазаның өтелмеген бөлігін жазаның неғұрлым жеңіл түріне ауыстыру ҚК-нің 72 және 73-баптарымен, ал кәмелетке толмағандарға қатысты бұл мәселе ҚК-нің 86 және 87-баптарымен реттелген. Заң шығарушы егер сот сотталған адамның түзелуі үшін тағайындалған жазаны толық өтеуі қажет емес деп танитын болса, бас бостандығын шектеуді немесе бас бостандығынан айыруды өтеп жатқан адамды заңда көрсетілген мерзімдерді іс жүзінде өтегеннен кейін шартты түрде мерзімінен бұрын сотпен босату мүмкіндігін қарастырған. Бас бостандығын шектеуді немесе бас бостандығынан айыруды өтеп жатқан адам тиісті мерзімді іс жүзінде өтегеннен кейін, қылмысымен келтірілген залалды толық өтеген және жазаны өтеудің белгіленген тәртібін қаскөйлікпен бұзбаған жағдайда, шартты түрде мерзімінен бұрын босатылады және бұл императивтік норма екенін атап өту қажет.

– Заңнамалық тұрғыдан бекітілген бұл жеңілдікті барлық сотталған азамат пайдалана ала ма?

– Шартты түрде мерзімінен бұрын босату сотталғандардың барлығына бірдей қолданылмайды, қылмыстық заңнамамен кейбір санаттағы қылмыс жасаған адамдарға қатысты шартты түрде мерзімінен бұрын босатуға шектеулер қойылған. Атап айтқанда, өлім жазасы түріндегі жаза кешірім жасау тәртібімен не өлім жазасын жоятын заңның қолданылуына байланысты бас бостандығынан айыруға ауыстырылған; адамдардың қаза табуына алып келген не аса ауыр қылмыс жасаумен ұштасқан террористік немесе экстремистік қылмыс үшін сотталған адамдарға (ауыр және аса ауыр сыбайлас жемқорлық қылмыстарды жүкті әйелдер, жас балалары бар әйелдер, жас балаларын жалғыз өзі тәрбиелеп отырған еркектер, елу сегіз жастағы және ол жастан асқан әйелдер, алпыс үш жастағы және ол жастан асқан еркектер, бірінші немесе екінші топтағы мүгедектігі бар адамдар жасаған)жағдайларды; ынтымақтастық туралы процестік келісімнің барлық талаптарын орындаған сотталғандарды қоспағанда, ауыр және аса ауыр сыбайлас жемқорлық қылмыс үшін сотталған; кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы қылмысты кәмелетке толмаған адам он төрттен он сегіз жасқа дейінгі кәмелетке толмаған адамға қатысты жасаған жағдайды қоспағанда) қолданылмайды. Жазаны жеңілдету мүмкіндігін қолданудың реті заңнамада жан-жақты көрсетілген. Мәселен, адамдардың қаза табуына әкеп соқтырмаған және аса ауыр қылмыстың жасалуымен ұштаспаған террористік немесе экстремистік қылмыс жасағандарға шартты түрде мерзімінен бұрын босату мүмкіндігі тек террористік немесе экстремистік қылмысты болдырмауға, ашуға немесе тергеп-тексеруге, террористік немесе экстремистік топ қатысушыларын әшкерелеуге белсенді түрде жәрдемдескенде ғана берілуі мүмкін. Сондай-ақ, сотталған адам онша ауыр емес немесе ауырлығы орташа қылмыс үшін тағайындалған жаза мерзімінің кемінде үштен бірін, ауыр қылмыс үшін тағайындалған жаза мерзімінің кемінде жартысын, аса ауыр қылмыс үшін тағайындалған жаза мерзімінің кемінде үштен екісін іс жүзінде өтегеннен кейін ғана шартты түрде мерзімінен бұрын босатуға өтініш бере алады.

Заңда жүкті әйелдерге, жас балалары бар әйелдерге, жас балаларын жалғыз өзі тәрбиелеп отырған еркектерге, елу сегіз жастағы және

ол жастан асқан әйелдерге, алпыс үш жастағы және ол жастан асқан еркектерге, бірінші немесе екінші топтағы мүгедектігі бар адамдарға жеңілдік көзделген. Оларға жазаны өтеуден шартты түрде мерзімінен бұрын босату онша ауыр емес немесе ауырлығы орташа қылмыс үшін сот тағайындаған жаза мерзімінің кемінде төрттен бірін, ауыр қылмыс үшін сот тағайындаған жаза мерзімінің кемінде үштен бірін, адам өміріне қолсұғушылықпен ұштаспаған аса ауыр қылмыс үшін сот тағайындаған жаза мерзімінің кемінде жартысын іс жүзінде өтегеннен кейін жеңілдік қолданылуы мүмкін. Тағы бір ескеретін мән-жай – сотталған адамның бас бостандығынан айыру жазасын іс жүзінде өтеген мерзімі алты айдан кем болмауы керек.

– Ал жазаның өтелмеген бөлігін жеңіл жаза түріне ауыстыруға кімдер құқылы?

– Қылмыстық заңнамаға сай онша ауыр емес, ауырлығы орташа немесе ауыр қылмыс үшін бас бостандығынан айыруды өтеп жатқан адам қылмыспен келтірілген залалды толық өтеген не жазаны өтеудің белгіленген тәртібін қаскөйлікпен бұзбаған жағдайда, сот жазаның қалған өтелмеген бөлігін неғұрлым жеңіл жаза түрімен ауыстыруы мүмкін. Сотталған адам онша ауыр емес және ауырлығы орташа қылмыс жасағаны үшін жаза мерзімінің кемінде төрттен бірін, ауыр қылмысы үшін жаза мерзімінің үштен бірін іс жүзінде өтегеннен кейін жазаның өтелмеген бөлігі неғұрлым жеңіл жаза түрімен ауыстырылуы мүмкін.

Бұл жағдайда да кейбір санаттағы қылмыс жасағандарға шектеулер бар екенін атап өткен жөн. Нақты айтқанда, кәмелетке толмағандардың жыныстық тиіспеушілігіне қарсы қылмысты кәмелетке толмаған адамның он төрттен он сегіз жасқа дейінгі кәмелетке толмаған адамға қатысты жасау жағдайын қоспағанда, осындай қылмыс, адамдардың қаза табуына алып келген не аса ауыр қылмыс жасаумен ұштасқан террористік немесе экстремистік қылмыс, сондай-ақ қылмыстық топтың құрамында жасалған қылмыс үшін сотталған адамдарға қатысты жазаның өтелмеген бөлігін неғұрлым жеңіл жаза түрімен ауыстыру қолданылмайды. Тағы бір ескеретін жайт – шетелдіктерге және азаматтығы жоқ адамдарға жазаның өтелмеген бөлігі Қазақстан шегінен тысқары жерге шығарып жібере отырып немесе онсыз, айыппұлға ғана ауыстырылуы мүмкін.

Бас бостандығынан айыру жазасының өтелмеген бөлігі екі түрлі жеңілірек жазаға – бас бостандығынан шектеу немесе айыппұл жазасына ауыстырылуы мүмкін. Бұл жағдайда сот бас бостандығынан айырудың төрт күніне бір айлық есептік көрсеткіш есебімен айыппұлды не бас бостандығынан айырудың бір күніне бас бостандығын шектеудің бір күні есебімен бас бостандығын шектеуді таңдауы мүмкін. Айыппұлға ауыстырудың міндетті шарты қылмыспен келтірілген залалды толық өтеу болып табылады.

– Жазаны жеңілдетуде қандай мәселелерге мән беріледі?

– Шартты түрде мерзімінен бұрын босату не жазаның өтелмеген бөлігін жазаның неғұрлым жеңіл түрімен ауыстыру туралы мәселені қарау кезінде сотталған адамның, қорғаушының, жазаны орындайтын мекеме немесе орган өкілінің, прокурордың сот отырысына қатысуы міндетті. Сондай-ақ жәбірленуші не оның өкілі қатысуға құқылы. Әрине, жәбірленушінің, азаматтық талапкердің және олардың өкілдерінің келмеуі өтінішхатты қарауға кедергі болмайды. Сот оларға өтінішхаттың қаралатын күні, уақыты мен орны туралы тиісінше хабарлауға міндетті.

Сотталған адамның заңмен көзделген жаза мерзімінің бір бөлігін нақтылы өтеуі шартты түрде мерзімінен бұрын босату немесе жазаның өтелмеген бөлігін жазаның неғұрлым жеңіл түріне ауыстыру үшін сөзсіз негіз бола алмайды. Бұл мәселені шешу кезінде соттар әр іске жеке мән беріп, өтінішхатта және өзге де материалдарда келтірілген мәліметтердің жазаны өтеуден шартты түрде мерзімінен бұрын босату және жазаның өтелмеген бөлігін жазаның неғұрлым жеңіл түріне ауыстыру үшін жеткіліктілігін әрбір талқылау кезінде анықтауға, яғни сотталған адамның тәртібіндегі оң өзгерістерді бағалауға тиіс.

Соттар сотталған адамның тәртібіне баға беру кезінде олардың ішкі тәртіп қағидасын сақтауын, қылмыстық-атқару жүйесі мекемесі әкімшілігінің талаптарын орындауын, тәрбиелік сипаттағы іс-шараларға және мекеменің қоғамдық өміріне қатысуын, көтермелеулерді, жазаларды, туған-туыстарымен және сотталған адамдармен қарым-қатынасты сақтауын, оқуға көзқарасының оң немесе теріс бағытын, залалды өтеуін, жеңіл тұрмыстық жағдайға ауыстыруды және сотталған адамның түзелгенін айғақтайтын басқа да мән-жайларды ескеруі тиіс.

Соттың сотталған адамның түзелгені туралы тұжырымы өтінішхатты дәл қарау алдындағы уақыт ішіндегі ғана емес, сонымен бірге үкім шығарылғанға дейін қамауда ұсталған уақытын қоса есептегенде оның мекемеде болған бүкіл кезең ішіндегі тәртібі туралы деректерді жан-жақты ескеруге негізделуі шарт. Белгіленген талаптың дұрыстығы соттардың жеке іс материалдарын мұқият зерттеуінің негізінде анықталады.

Сотталған адамның түзелу дәрежесін зерттеу кезінде оған қолданылған тәртіптік жазаның әрбір фактісін зерделеу қажет. Сонымен қатар сотталған адамның қылмыспен келтірілген зиянды өтеуден жалтаруы (мүлікті, кірістерді жасырып қалу, жұмыстан жалтару жолымен және т.б.) шартты түрде мерзімінен бұрын босатуға немесе жазаның өтелмеген бөлігін жазаның неғұрлым жеңіл түріне ауыстыруға кедергі болуы мүмкін.

– Құқықтық түсіндірмеңізге рақмет! Халық алғысына бөлене беріңіз!

А.САТЫБАЛДЫ,
«Заң газеті»

КИЕ

«ӨЗГЕ ТІЛДІҢ БӘРІН БІЛ, ӨЗ ТІЛІҢДІ ҚҰРМЕТТЕ!»

Тіл қай елде, қай ұлтта болсын қастерлі, қасиетті, құдіретті. Туған тілге деген құрмет пен сүйіспеншілік бала кезден басталуы керек. Айналаңдағы адамдарға өзіңнің өскен ортаңа, Отанға деген ерекше сезім мен көзқарас та туған тіліңді білуден басталады.

Тарихқа көз жүгіртсек, қазақ тілінің мемлекеттік, саяси ауқымы сонау патшалық отарлау заманы кезінен бастап-ақ төмендей бастағаны байқалады. Түрлі саяси өзгерістер мен ұжымдастыру жылдарында жіберілген қателіктер, ашаршылық салдары Қазақстандағы демографиялық процестердің қалыпты арнасын бұзып, республиканың ұлттық құрамына ықпал етті, сайып келгенде, мұның өзі қазақ тілінің дамуына орасан зор зиян келтірді. Басынан осыншама қиын-қыстау кезеңді өткерсе де, бабаларымыз «тілімнің болашағы – ұрпағымның болашағы» деп басын бәйгеге тікті. Бабалар аманатына адал болу – ұлтқа сын.

Ел Конституциясының 7-бабында Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік тіл – қазақ тілі екені көрсетілген. Бүгінде жаһандану дәуірінде жас ұрпақтың алдында бірнеше тілді қатар меңгеру қажеттілігі тұр. Өзі өмір сүріп отырған заманның қарқынына ілесу, дамыған отыз елдің сапына түзелу үшін, әлемдік аренада өзіндік орны бар алып тілдерді меңгеру талабы тастай қағида болып тұрғаны бәрімізге мәлім. Осы жолда өзге тіл мен өз тілінің қадір-қасиетін ажырата білетін, басқа тілдерді жетік меңгере отырып, ұлт тілін биіктерге көтеретін кемел ұрпақты дайындау – үлкен міндет.

Тіл – ұлттың жаны. Өз тілін өзі білмеген ел болмайды. Тілінен айрылған ұлттың ұлт ретінде жойылатыны, ерекшелігінен айырылатыны хақ. Ана тілін білмей тұрып, бөтенше жақсы сөйлесең – күйініш. Ана тілін жақсы біліп тұрып, бөтенше жақсы сөйлеу – сүйініш. Өз тілін білмей тұрып, жат тілге еліктей берудің үлкен қателік екенін көптеген ойшылдар айтып кеткен. Еліміздің ертеңі – жас ұрпақтың санасына тілді қадірлеуді сіңіру, жүрегіне тілге деген құрметті, сүйіспешілікті, жанашырлықты ұялату – сіз бен біздің парызымыз.

Мемлекеттік тілді дамыту бағдарламаларына байланысты бүгінде сот жүйесінде мемлекеттік тілдің қолданыс аясы ұдайы назарда. Тіл саясаты тиісті бағамдар бойынша қадағаланып, табанды түрде жүргізіліп отыр. Атап айтқанда, соттардың кіріс-шығыс, ішкі және жалпы құжат айналымындағы қазақ тілінің үлесі жоғары. Бүгінде қазақ тілі сотта да лайықты орынға ие және заңгерлер қауымдастығы қазақ тілінде талап қойып, істердің мемлекеттік тілде қаралуы көбеюде. Сонымен қатар мемлекеттік органдар арасында құжат айналымы да толық қазақ тіліне өткенін атап өткен жөн.

Тіл болашағы – ел болашағы. Заңмен бекітіліп қағиданы орындау – әрбір азаматтың борышы. Ендеше, әрбір қазақ үшін өз ұлтының тағдырына үлкен жауапкершілікпен қарайтын уақыт келді. Саны көп, жарнамасы озып тұрған өзге ұлттардың тіліне қызығамыз деп, өзіміздің асыл қазынамыз, аса бай тіліміз – қазақ тілінен көз жазып қалмайық!

Марат ШАРИПОВ,
Түркістан облысының мамандандырылған ауданаралық әкімшілік сотының төрағасы

ЦИФРЛЫҚ ҚЫЗМЕТ

СЕНІМХАТТЫ ОНЛАЙН РЕСІМДЕУГЕ БОЛАДЫ

Бәрімізге белгілі, бүгінге дейін «қолхат», «сенімхат» секілді құжаттарды ресімдеу үшін нотариусқа барып, құжатқа қол қою қажет болатын. Ал цифрлы технологияның қарқынды дамуының арқасында сенімхатты сенім білдірушінің электронды цифрлық қолтаңбасымен куәландырылған электронды құжат нысанында ресімдеу мүмкіндігіне ие болып отырмыз.

Қызметтің бұл түрі eGov Mobile қосымшасында қолжетімді. Жуырда Қазақстанда сенімхаттарды онлайн ресімдейтін «Цифрлық нотариат» жобасы іске қосылды. Бұл – Әділет министрлігі мен Цифрлық даму, инновациялар және аэроғарыш өнеркәсібі министрлігінің бірлескен пилоттық жобасы. «Жобаның бірінші кезеңінде онлайн форматта сенімхаттың тек үш түрі рәсімделген еді. Алайда, жобаны жүзеге асыру барысында тұрғындардың өмірлік жағдайына қарай сенімхаттар тізбесін кеңейту қажет болды. Осыған байланысты, мүлікке иелік етуге байланысты сенімхаттардан өзге сенімхаттардың барлық түрлерін осы тізбеге енгізу туралы шешім қабылданды», – деді вице-министр Бекболат Молдабеков.

Аталмыш жоба азаматтарға сенімхаттың Қазақстанның барлық мемлекеттік органдарында және басқа да құзыретті органдарында, мекемелерінде, барлық меншік нысанындағы кәсіпорындарында мүддесін білдіруге; мұрагерлік істі жүргізуге; Қазақстан соттарында істерді жүргізуге онлайн режимінде ресімдеуге мүмкіндік береді.

Болат УСИПБЕКОВ,
Шымкент қаласы
Әділет департаменті
басшысының
орынбасары

Халық арасында нотариаттық куәландырылған сенімхаттарды алу қызметі кең танымалдылыққа ие. «Дүниежүзінде сенімхаттың онлайн нотариалды куәландырылуы Франция мен Литва елінде ғана бар. Бұл жобаны жүзеге асыру барысында осы мемлекеттердің қатарына қосылып отырмыз. Кез келген азамат шетелде, ауруханада немесе жолда болса әрі нотариусқа баруға мүмкіндігі болмаса, нотариуспен онлайн байланысып, нотариалдық сенімхаттарды куәландыра алады. Бұл пилоттық жоба болғаннан кейін кейбір құжат түрлері ғана қолжетімді болады. Әзірге үш-төртеуі ғана. Мысалы, сотта мүдделерді білдіру және т.б.», – деді Әділет министрі Азамат Есқараев.

Цифрлық сенімхатты төмендегідей қадамдарды орындау арқылы ресімдеуге болады:

- eGov Mobile қосымшасына авторизациядан өту;
- өтінімді толтырып, оған ЭЦҚ көмегімен қол қою;
- онлайн қызмет түрін алушы өзінің жеке басын растау үшін мобильді қосымшада нотариусқа бейнеқоңырау шалу;
- белгіленген тариф бойынша нотариус қызметіне ақы төлеу.

Ал «Сандық құжаттар» бөліміне өту арқылы алынатын сенімхаттың бұл түрі оның қағаз нұсқасында қолдануға жарамды.

Құжаттардың сандық жүйеге көшуі, Мемлекет басшысының жолдауында айтылғандай, үшінші жаңғырту бағыты бойынша жұмыс істеуді жандандыра түспек.

ТАНЫМ

ЕЛ БІРЛІГІНІҢ «ЕМШІСІ»

Қаз дауысты Қазыбек бидің арғы аталары – Мейрам сопы, Болатқожа, Шаншар абыз, өз әкесі Келдібек те есімдері елге белгілі ел басшылары, әрі әділ би болған адамдар. «Жігіттің жақсы болмағы нағашыдан» дегендей Абайдың шешесі Ұлжан – Шаншар абыздың, ал әйелі – Ділдә Қазыбек бидің тікелей ұрпағы. Абайдың немере інісі – өз заманының ғұламасы Шәкәрім де Қаракесектің жиені.

Ел аузындағы әңгіме-аңыздар, шешендік сөздер оның өз заманында білімді де жетелі, халықтың салт-дәстүрі мен ауыз әдебиетін, рәсімдері мен ата жолы заңдарын мейлінше мол меңгерген, озық ойлы, әділ де көреген, алғыр, батыл да батыр адам болғанын айқын аңғартады.

Дана ақсақалдардың айтқан есті сөздерін кішкентай күнінен жаттап өскен ол, ержете келе өзі де солай сөйлеуге машықтана бастайды. Осы өнерінің арқасында бала биден дана биге айналып: «Қара қылды қақжарған Қаз дауысты Қазыбек би», «Алты алаштың ардағы»,- деген атаққа ие болады. Содан болар Тәуке хан мемлекет тұтастығына жарықшақ түсірмей, халықты бірлікте ұстау үшін Үш жүзді өзінен шыққан үш биге билету арқылы басқарғанда, Орта жүзге төбе би қылып, осы Қазыбекті тағайындайды. Ол ел басқару ісіне араласып, Қазақ хандығының ішкі-сыртқы саясатына елеулі ықпал жасайды.

Жоңғар басқыншылығына карсы халық күресін ұйымдастырушылардың бірі болған Қазыбек би елдің азаттық алуы жолында аянбай тер төгеді. Абылай сұлтан жоңғарлардың қолына тұтқын болып түсіп қалғанда, оны босатып алуға белсене араласады. Сондай-ақ ол Қытай, Ресей, Бұхара, Хиуа мемлекеттері арасындағы еларалық мәселелерге де араласып, бейбітшілік пен достықты дәріптеуші мәлімгер болған, аразды татуластырып, алысты жақындастырып отырған.

«Елдестірмек елшіден, жауластырмақ жаушыдан» деп, ол елшілік қызметті де мінсіз атқарып, беделді дипломат та болған. Оның тұңғыш рет он төрт жасында елшілікке атшы болып барып, басшы болып қайтқаны ел аузында әлі күнге аңыз болып айтылады.

Ал, ел берекесі, ырысы мен ынтымағы қашанда билердің қолында болған. Аузын айға білеген жаудың өзіне қарсы тұру үшін де, тек жеңін жинақы, бес қаруың сенімді, бала-шағаң күтімді болуы шарт. Мысалы, Шоқан Уалихановтың деректері бойынша, Қаз дауысты Қазыбек (1667-1764) бабамыз 14 жасында Жоңғар қоңтайшысы Цеван Рабданға елшілікке барғанда:

Сен қалмақ та, біз қазақ,
Қарпысқалы келгенбіз.
Сен темір де, біз көмір,
Еріткелі келгенбіз.
Екі еліктің лағын,
Теліткелі келгенбіз.
Танымайтын жат елге,
Танысқалы келгенбіз.
Қазақ - қалмақ баласы,
Табысқалы келгенбіз,
Танысуға келмесең,
Шабысқалы келгенбіз.
Сен қабылан да, біз арыстан,
Алысқалы келгенбіз.
Жаңа үйреткен жас тұлпар,
Жарысқалы келгенбіз.
Тұтқыр сары желімбіз,
Жабысқалы келгенбіз.
Берсең жөндеп бітіміңді айт,
Бермесең дірілдемей жөніңді айт.
Не тұрысатын жеріңді айт! –

деген екен. «Елдестірмек елшіден, жауластырмақ жаушыдан» дегендей, сөзден ұтылған Жоңғар қоңтайшысы, қазақ елінен шауып әкеткен мал-жанын түп-түгел қайтарып, жас Қазыбектің өжеттігі мен шешендігіне сүйсініп, «Қаз дауысты» деген ат берген екен. Сол дуалы ауыз Қаздауысты Қазыбек би 1742 жылы, Жоңғар қоңтайшысы Қалдан Цәренмен келіссөз жүргізіп, Абылай сұлтанды тұтқыннан босатып алады.

Халықтан шыққан би-батырлар: «жауды алмас қылышпен де көндіруге болады, өткір сөзбен де көндіруге болады, мылтықпен дәлдеп атып жығуға да болады, сөзбен дәлдеп айтып жығуға болады» деген принципті көп жыл бойы берік ұстаған.

1742 жылы Ойраттың Сары-Манжы бастаған отыз мыңдық әскері Орта жүз иеліктеріне шабуыл жасап, Абылай сұлтан қолға түсіп қалғанда, Қазыбек би оны құтқару үшін қолдан келген дипломатиялық айла-әрекеттердің бәрін жасаған. 1742 жылы ерте көктемде Абылайды босатып алуға Қалдан Цәренге Қазыбектің өзі барады. Сөйтіп, жоңғар ханы келесі жылы Абылай ханды босатып, қазақтың Сыр бойындағы 33 қаласын Әбілмәмбет ханға қайтарып береді. Сонымен, дуалы ауыз Қазыбек бидің Жоңғар қоңтайшысы Қалдан Цәренмен жүргізген келіссөзі сәтті аяқталып, тек Абылай сұлтанды тұтқыннан босатып қана қоймай, қазақтың ежелгі бірнеше қаласын қайтарады.

XVIII ғасырдың алпысыншы жылдарында Чин империясы Қазыбекті өз жақтарына тарту мақсатымен оған елші жіберіп, мол сыйлықтар тартады. Бірақ ол Қытайдың қол астына қарауға қарсы болады. Сөйте тұрып, Абылайды Чин империясымен тығыз қарым–қатынас жасауға шақырады.

Үш жүздің ішіндегі шешуі қиын, ең күрделі мәселелердің басы-қасында жүріп, хандардың сенімді ақылшысы, халықтың ханға бергісіз биі болған Қазыбек әркез батыр жинап, ел шаппай, қылыш шауып, оқ атпай ақылыменақ жол тауып, ел бірлігінің емшісі бола білген. Әбілқайырды өлтіріп, ел бірлігіне сызат түсуіне себепші болған Барак сұлтанға: «Сылтауратып сытыла алмайсың, не өліп тынасың, не жөніңмен жеңіп құтыласың, екінің бірі Барақ», – деуі, ақыр соңында оны мойындатып:«Уа, би аға! Айттың сен, көндім кебіңе», – деуге мәжбүр етуі, тек Қазыбектей текті бидің қолынан ғана келсе керек.

Шоқан Уәлихановтың «XVIII ғасырдың батырлары туралы тарихи аңыздар» деген еңбегінде: «Абылай ханнан үш жүздің батырларының ішінен кімді ерекше құрметтейсіз», – деп сұрағанда, ол: «Бізге дейінгі ерлерден екі кісіге таңқалуға болады. Оның бірі 90 туысын Қалдан Цәреннің тұтқынынан құтқарған Қаракесек Қазыбек те, екіншісі өзінің сондай тұтқындағы туысын құтқарған уақ Дербісәлі. Мұның алғашқысы Қалданға өзі барып, сұрап алды. Соңғысы өзінің аулында отырып, жауын қорқытып алды», – деп жазады.

Бұл өз заманында ақылымен қатарынан озған дана биге, ел басшысының берген нақ та, әділ бағасы еді. Қазақ жүздерінің басқаруды реттеу ниетімен Тәуке хан Ұлы жүздің биі етіп Төле биді, Орта жүзге Қазыбек биді және Кіші жүзге Әйтеке биді тағайындайды.

Халық ауыз әдебиетінде сақталып қалған аңыздар мен кейбір архивтік мәліметтер бойынша, Қазыбек би Келдібекұлы «Тәуке хан заңдарының жинағын» өңдеуге белсене қатысқан. Ал, енді ондаған жылдар бойы пісіп жетіліп, ел басы би-батырларының ішінде өзара келісіп барып «Жеті жарғы» атанған қазақтың заң ережесі 1710 жылы, бір жағы Ұлытау, бір жағы Торғай, бір жағы Арал теңізі осы үш бұрыштың ортасында орналасқан Қарақұм деген жерде қазақтың үш жүзінің игі жақсылары жиналып қабылдаған. Ол кезде қаз дауысты Қазыбек 45 жаста болған.

«Жеті жарғының» негізгі тұжырымдары мыналар еді:

Қазақтың жүз құрылымы нақты бекітілді. Рулық құрамы орнықты, олардың арасындағы жол тәртібі нақтыланды;

Қазақтың астанасы Түркістан қаласы екендігі, оның қазақ халқына ортақ қасиетті пантеон орны екендігі анықталып, шекара белгілері тиянақталды;

Қазақтың мұсылман дінін тұтынатындығы және оған байланысты мұсылман жолы шариғаттың ережелері әдеп-ғұрып заңдарымен қатар мойындайды;

«Жеті жарғының» хан кеңесі қызметі құпталды. Жеті жарғыға көршілес, одақтас ел есебінде қырғыз, қарақалпақ, қожадан өкіл қосу шешілді;

Мемлекеттің дұрыс өмір сүруіне қажетті алым салық, сыртқы қарым-қатынас мұқтажын көтеретіндей шамада белгіленді;

Көршілес елдермен бейбіт, елшілік қарым-қатынастарды нығайту көзделді;

Қазақ ордасының билігіне әр жүзден өкіл сайлап, оны ел ісіне жауапты қылып сайлады.

Қаз дауысты Қазыбектің «Жеті жарғы» жүйеленген жаңа билік дәстүрлеріне ең бір жауапты адам екендігін және шешуші қызмет атқарғаны сол заманнан сақталған тарихи құжаттармен белгілі. Сонымен бірге Қазыбек өле-өлгенше саясатпен айналысып, тек қана қазақ хандары онымен санасып қоймай, екі жақтағы көрші екі айдаһар Қытай мен Ресейдің билеушілері Қазыбекке тікелей елшілек жіберіп, кеңесіп отырған. Сол заманда Сәмеке, Әбілмәмбет хандардың, Барақ, Батыр, Абылай сұлтандардың арасын жарастыруға күш салды, оларды жауға қарсы күш біріктіріп, ынтымақтасуға шақырып отырды. Ресей үкіметінің И.И.Неплюев, Д.Гладышев сияқты шенеуніктері арқылы орыс патшасымен бейбіт қарым-қатынас орнатуға ұмтылды.

Бидің ұрпақтары: Бекболат – Тіленші – Алшынбай ата-баба жолын қуып, ел сөзін ұстаған парасатты да әділ қазылар атанған.

Қаз дауысты Қазыбек бидің айтқан сөздерін ғасырлар бойы өрелі халқымыз өнегелі өсиет ретінде естерінде сақтап келеді және сақтай бермек!

Қаз дауысты Қазыбек би Ұлытау жерінде дүниеге келіп, осы жерде біраз жыл өмір сүрген. Ұлытау ауылынан 25-30 шақырым жерде Қазыбек қонған, Қазыбек бұлағы деген жерлер бар. Бабамызға қоныс болған осы қасиетті жерлерді, бүгінгі күнге дейінҰлытаудың жергілікті халқы осылай атайды.

Жұмағұл ШӨЖЕНОВ,
Ұлытау облыстық сотының судьясы, Қазақстан Журналистер одағының мүшесі

ӨМІРДІҢ ӨЗІНЕН

МАСЫЛБАЙ

Масылбай – ертемен еңбек етуді, қолын қимылдатып, талғажауын адалынан тауып жегенді қош көрмейтін адам. Жан қалауы жатып ішіп, көктен келе қалатын, қиындықсыз табыла қоятын дүниеге әуес. Қыс бойы ақ аюша жаман лашығын қыстап, қалың ұйқыға кетеді. Қарны ашса ғана ояу, тіске басар ештеңе табылмаса, көбіне ұйқы үстінде болады. Лашығы бар дегенге жаз бойы еңбек етіп, қыстың қамын қылды деп түсініп қалмаңыз.

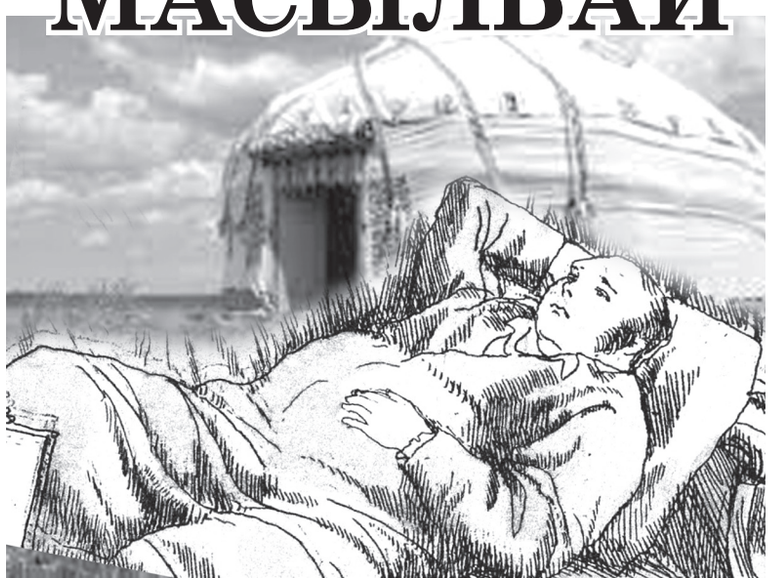

Бұл – Пәленбайдың күзді күні көшіп кеткен ауылынан жұртта қалған жаман үй. Жыртық тұсын жамауға да шамасы келмей, ық бетін қыстап шықпақ оймен бірде жылы, бірде азынаған салқында күнелтіп жатыр. Оның жайы желдің қай беткейден соққанына байланысты. Көктем шыққаннан жылы жаққа оралған құстардай бұл да қалың ұйқысынан оянады. Көршілері жер жыртып, дән салып, егін егуге, қыстан аман шыққан тұяқтысын күзеп, көбейтуге әрекет етсе, мұның ермегі сол іс қылғандарды келемеждеу һәм кері тарту. «Әй, сол еккенің орман болып кетеді дейсің бе? Біздің мына жерге арам шөптің өзі әрең шығады. Сезем, алда күн ысып, су тартылып, аспаннан тамшы тамбай қуаңшылық болады. Сонда көрермін диханшылығыңды», – деп, егіншілерді кекетіп-мұқатып отырғаны. Реті келгенде малшыларды да айналып өтпей, туралап тілдеп қояды. «Малмен мал болып, ит-құсқа жем болады, көресің, ит байласа тұрмайтын мына тақырдың қай жағына малыңды көбейтпексің?» – дейді. Әйтеуір, бір күңкіл, көңілі толатын адам да, дүние де жоқ. Не айтсаң да, керегесі кері кетіп, қара аспанды төндіреді де отырады. Бірде Түгенбай қойшы мұны адам көріп, ісін айтып келіпті. «Әй, Масылбай, ауылда еңбектеген баладан, еңкейген қарияға дейін таңның атысы, күннің батысы еңбек етеді. Сенен басқа бос адам жоқ. Биыл сиырларым ауырып, бар күшті соған саламын. Сен менің қойымды бағып берсең қалай?» деп жұмыс ұсыныпты. Бұл Масылбай емес пе, тілі ащы-ақ, Түгенбайды түңілдіріп, жұмысын мазақ қылып, көңілін қайтарып жіберіпті. Өзінің іске икемсіз, оңай олжаны қош көретін жаратылысынан ғой, әйтпесе, бұған шопандығы үшін ай сайын бір бас тоқты жазып отыратынын, 1 жылда 12 қой табуға болатынын, ол 12-сі келер көктемде бір-екіден төлдеп, бірнеше жылда бір отарды алдына салып айдауға болатынын айтыпты. Алайда жалқау Масылбайды құйрығындағы жалқаулық, кеудесіндегі еріншектік, желкесіндегі енжарлық бұған жіберсін ба, қолды бір-ақ сілтепті. Айтуынша қойды көбейтіп жүргенде, өзінің жағдайы болмай қалады екен. Қиынсыныпты, пайда деп көрмепті. Алайда туралай келе қалса, қойлы болғанды жақсы көреді. Бір жазда лашығының айналасына жайылып жүрген қойды даулап биге барды. «Уа, би көке! Менің саған айтар мәселем бар. Анау шопан Түгенбайдың қойы менің жеріме келіп жайылып жүр, алды қос-қостан төлдеді. Қоңын мен айтпайын, сіз сұрамаңыз, сұмдық семіз. Менің жерім болмаса, сондай болар ма еді? Оның үстіне мал ғой нәжіс тастайды, ауламды бүлдірді», – деп бір бүліктің шетін бастапты. Қалауы Түгенбайдың қойлары жеріне жайылғаны үшін бірекі бас мал өндіріп алу. Ақыры қоймады, даулап жүріп 2 бас қойды айдап әкетіпті. Елдің бірлік-берекесін бұзбасын деген тілекпен би де, Түгенбай да Масылбайдың дегеніне жығылыпты. Әрі өтірікті шындай, шынды құдай ұрғандай етіп айтқан бұған ләм деп уәж айтатын ешкім жоқ еді. Жер де, шөп те табиғаттыкі, қой Түгенбайдыкі, қойды баққан шопан, ал мұның әрекеті не дейсіз ғой? Себебі бұл – Масылбай. Көрінгенмен дауласып, келе жатқанның кетпеніне, бара жатқанның балтасына жармасу қанына сіңіп кеткен кәсібі. Бұған салса, ауаны жұтып тыныстағанының өзі көкала міндет. Оған ақы сұрайын десе, кімнен талап етерін білмей жүр, әйтпесе, жұтқан ауасына да дәметуге бар.

Бұның егіншілермен де дауы көпке дейін ел ішінде айтылып жүрді. Мәселе былай, көршісінің еккен қарбызы ауласына жақын арықталыпты. Кейін көктеп шыққан пәлегі бері өсіп, Масылбайдың жеріне қарай қаулапты. Енді осыны да дау көріп, биге: «Би аға, әділдігін өзіңіз айтыңыз. Менің көршім қарбыз егіп, екені менің қорама қарай өсіпті. Өзінің ауласындағы өзінікі, ал менің жерімде көктегені менікі болмай ма?» – депті. Бұл жолы да би мен егінші Масылбайдың масылдығын дұрыс деп тауып, дегенін жасапты. Өздері тіпті бұны «Әй, бүйтпесең, Масылбай боласың ба?» деп күліп айтып жүр.

Масылдық дегеннен шығады, жоғарыда сөз еткеніміздей істер бір-екеуі ғана. Ондайдың талайын көрсетіп, нешеуінің басына әңгіртаяқ ойнатқан. Тіпті осы бидің өзіне де бір уақыттары кінә тағып, құн талап еткен. «Би, туралығыңды айтшы. «Тура биде туған жоқ, туғанды биде иман жоқ». Тура болсаң, өзіңнен баста. Сен елдің ортасында ақылыңды саудалап күн көріп отырсың. Біздің арқамызда тапқан мал-дәулетіңнің шегі жоқ. Елдің несібесімен тапқан асыңды біз секілді жоқ-жітікпен неге бөліспейсің? Өзің бір шықбермес Шығайбай болайын депсің», – деп, күйе жағыпты. Иіре сөйлеп, бұйыра назын айтқан Масылбайға би де ештеңе айта алмай, сұрағанын беріпті. Дегеніне жететінін бұл да жақсы білген. «Жұрттың малын маған қиып берді ғой, өзіне келгенде басқа амал тапса, әділдігіне күмән келтіремін. Елді алалап, арамдық таныттың, туралығыңнан тайдың» деп бәле саламын, екі аяғын бір етікке тығамын» деген болатын. Мақсатына жетті.

Ала жаздай сауық құрып, думан қуғанды жақсы көреді. Елде бір қуаныштың ұшы көрінсе, бірінші осы Масылбайдың төбесі көкке жақындайды. Сондағы ойы – той болған үйге барып, тегін асқа тойып алу. Өзі мұндайда «Кедейдің байығаны тойып тамақ жегені, барып тәтті асқа қарық болайын», – дейді. Сөйткен Масылбай жұрттың қуанышынан да, қайғысынан да қалмайды. Қолдан келіп, сәті түсе қалса, апарған ала дорбасына бірнеше күндік талғажауын салып қайтуды жөн көреді.

Масылбайдың кәсібі осы. Жұрттың тапқанын бөліп жеп, жеңілдің үстімен, ауырдың астымен күн кешіп жатыр. Осы қаліне қоймай, көкірегін кергенде, балтырын байпақ қысқан, атасынан асып туған байдың жалғыз ұлы ма деп қаласыз. Тілі құлаш, ащылығы жыландай. Аузын ашса, айналасындағының бәрін тілдеп болады. Жер бетінде өзі ғана жақсы, қалғаны жаман. Кей-кейде өзінің бұл жағдайын яки кедейшілігін ханнан көреді. Еліне жағдай жасап бере алмай жүрген көрінеді. «Лайықты жұмыс табылса, мен де еңбек етпеймін бе?» дейді. Алайда бұл үшін қолды қимылдатпай, тек тілмен істейтін жұмыс керек. Оның өзіне ерініп қалмаса сол.

Кейіннен Масылбайдың бұл өмірі балаларға айтатын қорқынышты ертегі-мысалға айналды. «Әй, балам! Жата берсең, Масылбай сияқты боласың» деген тыйымдарды ел ішінен естіп жүрміз. Ата-әжелері мұны мысал етіп, «Еңбек етіңдер, Масылбай секілді масыл болмаңдар. Дайын асқа тік қасық болу көптің қолынан келеді, алайда адал еңбекпен тауып жеген наның тәтті болады. Сұраншақтық, масылдық, қол жайып, тіленшектік таныту дұрыс іс емес», – деп ақыл айтып отырады. Бірақ Масылбай өз кәсібінен таңған жоқ, әлі де сол көзқараспен күнелтіп жүр. «Сыныктан басқасының бәрі жұғады» дегендей, соңғы уақыттары бұның оңай өмірін сән көргендер қатары өсіп, Масылбайлар көбейді.

Ш.ЖАЛҒАСБЕКҰЛЫ

ІЗГІЛІК

Елімізде сот билігінің қалыптасу тарихы, қазақ халқының тарихнамасында алатын орны ерекше екені белгілі. Оның тереңінде сонау ықылым заманнан келе жатқан салт-дәстүріміз бен құқықтық әдет- ғұрпымыз жатыр. Қазақ мемлекеттігін қалыптастырып, орнықтыру үшін сот тарихын біліп қана қоймай, мемлекет аумағында қолданылған заңдарды, сот төрелігін жүзеге асырудағы билік айтқан билердің рөлін зерделеу қажет. «Медиация туралы заң» кешегі билер жұмысын заңдастырған маңызды құжат.

«Алдыңа келсе, атаңның құнын кеш...»

Медиация институты Еуропада, Америкада және Австралияда кең таралған, ал Қазақстанда бұл салыстырмалы түрде жаңа татуласу рәсімі. 2011 жылдан бастап елімізде медиация институты құрылып, татуластыру рәсімдерінің қолдалынуын кеңейтуге нақты қадамдар жасалды. Медиация институтына дауларды тез және өзара тиімді шешу тәсілінің бірі ретінде жетекші рөл берілді. Өзара жеңілдіктер негізінде дау тараптары екі тараптың мүдделеріне жауап беретін ең қолайлы шешімге келе алады, бұл бір мезгілде азаматтық қоғамды «жанжалсыз» сауықтыруға да, сот жұмысын айтарлықтай жеңілдетуге де ықпал етеді.

Дауларды шешудің мұндай әдісінің артықшылығы өте айқын: туындаған жанжал көпшілікке жария етілмейді, оны шешу көп шығындар мен уақытты қажет етпейді, екі жақтың да мүдделері ескеріледі, қол жеткізілген келісімдер сот шешімдеріне қарағанда жиі орындалады, қалыпты адами және серіктестік қатынастар, іскерлік ортадағы бедел мен құрмет сақталады.

Азаматтық-процестік кодекстің татуластыру рәсімдерін және сот дауларын шешудің баламалы тәсілдерін қолдану кезінде, судья лауазымындағы әріптестерге, ата-бабаларымыздың жаратылысынан шешендік өнерге бейім, қиыннан қиыстыра, төтеннен төге сөйлейтін тапқыр да ақылды, бейнелі де бедерлі, аталы да баталы, нақыл сөздерге назар аудару керек.

Би-шешен бабаларымыз даулы мәселені түйінді төрт-ақ ауыз сөзбен тындырып, хатсыз, қарарсыз, ауызша жүзеге асырып, қазіргі құқық қорғау органдарының, мекеме, ұйым басшыларының да қызметін бір өздері атқарып келген. Атқарғанда да ол билердің кесім, бітімі көпшіліктің көзінше ашық аспан астында, айдан анық жария болып отырған. Ешқандай құпия, алдын-ала ымыраласу, пәтуаласу деген болмаған. Сондықтан да халық өзінің от ауызды, орақ тілді әділ билік айтатын шешен билерін ханнан бетер қадірлеп, сыйлап, олардың айқан кесімді, бітімді сөздерін жадында сақтап келген. Ал осы іс жүргізу барысында қаралатын дауларға (жанжалдарға) медиацияны қолдану, яғни, тараптарды татуластыру, бітімге келтіру, сөзге тоқтату ел тыныштығын, халық бірлігін сақтаудың таптырмас мүмкіндігі. «Алдыңа келсе, атаңның құнын кеш» – деген аталы сөздің астарына үңілейік.

М.РЫСЖАНОВ,
Шахтинск қалалық сотының судьясы Қарағанды облысы

ПӘРМЕН

Зорлық-зомбылыққа тыйым салынады

Тұрмыста кездесетін зорлық-зомбылық тек отбасылық келеңсіздік емес, қоғамдық сипаты бар жағдай. Зорлық-зомбылық тек отбасының ғана берекесін кетірмейді, ол жалпы қоғамға кесірін тигізіп, қауіп төндіреді.

Отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқыққа қарсы іс-әрекеттер ұлт пен

ұлысқа, қоғам мүшелерінің жас мөлшеріне, қала не ауылдық жерде тұрғанына байланысты емес. Қай қоғамда болмасын азаматтар арасында өзара келіспеушілік болған. Атап айтқанда, отбасылық өмірдің алғашқы жылдарында ерлі-зайыптылар арасында, отбасында бірге тұратын жасы үлкендер мен жасы кіші адамдар арасында өзара міндеттерін бөлісіп атқару, жауапкершілік, отбасындағы билік жөнінде алауыздық туындайды. Мұндай кемшілікке жол бермеу мақсатында қоғам мүшелерінің әлеуметтік-экономикалық, өмір сүру жағдайын, рухани мәдениетін көтеру және құқықтық мүддесінің қорғалуын қамтамасыз ету – сол қоғамның басты міндеті. Соған орай алдымен қолданыстағы заң актілерін халықаралық нормативке сай өзгертіп, халықтың құқықтық мәдениетін көтеру қажеттілігі туындайды.

Осы уақытқа дейін отбасылық зорлық-зомбылық, бірге тұрып жатқан адамдардың бірбірінің ар-намысына нұқсан келтіріп, қысымшылық жасауына қарсы әкімшілік жауапкершілік қарастырылмаған. Алайда жанұядағы құқыққа қарсы әрекеттер қоғамда кеңінен орын алғандықтан, заңнамаға өзгеріс енгізіліп, Әкімшілік құқық бұзушылық кодекс 73-баппен толықтырылған.

Тұрмыстағы зорлық-зомбылық – ол құқық бұзушының азаматтарға сыйламаушылық көрсетіп, былапыт сөйлеуі, қорлап тиісіп кемсітуі, үй заттарына зақым келтіру және жеке тұрғын үй немесе пәтер шегінде жасалған тыныштық бұзатын іс әрекеті болып табылады. Құқық бұзушының іс әрекетінде қылмыстық жаза қолданылатын белгі болмаса, әкімшілік жауапкершікке тартылады.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 73-бабында көрсетілген отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқыққа қарсы іс-әрекеттер жасаған құқық бұзушыға әкімшілік айыппұл салынады немесе әкімшілік қамауға алынады.

Д.СҮЛЕЙМЕНОВА,
Қарағанды қаласы Әлихан Бөкейхан аудандық сотының бас маманы

МҰРАГЕРЛІК

5. 21.01.2023 жылы қайтыс болған Оспанова Рыстықүл Әуезханқызының артынан мұралық іс ашылды. Мұрагерлері немесе мұра туралы білгісі келгендер нотариус Ғ.А. Шардарбековке келуі керек. Мекенжайы: Қызылорда облысы, Шиелі ауданы, Шиелі кенті, Т.Рысқұлов көшесі, №5 ғимарат. Тел.: 87022334499

6. 09.02.2010 жылы қайтыс болған Шаменова Болғанай Сейтқызының артынан мұралық іс ашылды. Мұрагерлері немесе мұра туралы білгісі келгендер нотариус Ғ.А. Шардарбековке келуі керек. Мекенжайы: Қызылорда облысы, Шиелі ауданы, Шиелі кенті, Т.Рысқұлов көшесі, №5 ғимарат. Тел.: 87022334499

7. 24.12.2016 жылы қайтыс болған Мамытова Айшолпанның артынан мұралық іс ашылды. Мұрагерлері немесе мұра туралы білгісі келгендер келгендер нотариус Ғ.А. Шардарбековке келуі керек. Мекенжайы: Қызылорда облысы, Шиелі ауданы, Шиелі кенті, Т.Рысқұлов көшесі, №5 ғимарат. Тел.: 87022334499

9. 17 мамыр 2023 жылы қайтыс болған азамат Апалитова Айгул Шариповнаның атына мұралық іс ашылды. Барлық мұрагерлердің мұраны қабылдау үшін нотариус А.А. Амандықоваға хабарласуларын сұраймыз. Мекенжайы: Атырау қаласы, Авангард-3 ықшамауданы, 75 үй, оф. 5.

10. 30 мамыр 2023 жылы қайтыс болған азамат Бигамбаев Валерий Кабдрашевичтің атына мұралық іс ашылды. Барлық мұрагерлердің мұраны қабылдау үшін нотариус А.А. Амандықоваға хабарласуларын сұраймыз. Мекенжайы: Атырау қаласы, Авангард-3 ықшамауданы, 75 үй, оф. 5.

11. 29 мамыр 2023 жылы қайтыс болған азамат Тоғайбай Шынберген Жолғалиұлының атына мұралық іс ашылды. Барлық мұрагерлердің мұраны қабылдау үшін нотариус А.А. Амандықоваға хабарласуларын сұраймыз. Мекенжайы: Атырау қаласы, Авангард-3 ықшамауданы, 75 үй, оф. 5.

ТАРАТУ

2. «Key Medical Solutions» жауапкершілігі шектеулі серіктестік ұйымы, БСН 210440033757, Алматы қаласы, Байзақов көшесі, 280, 9-қабат, өзінің жойылғаны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап 2 ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: Алматы қаласы, Байзақов көшесі, 280, 9-қабат, тел.: +77273551120.

4. «Волерт» ЖШС, БСН 141240002340 (Қазақстан, 010000, Астана қаласы, Алматы ауданы, Тәуелсіздік даңғылы, 34 үй), өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап 2 ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: 010000, ҚР, Астана қаласы, Байтұрсынов көшесі, 17 үй, 38 пәтер. Тел.: 87772041402.

8. Қызылорда облыстық «ARAL KELBETI» қоғамдық бірлестігі (БСН 180640028998) өзінің таратылатындығы туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап 2 (екі) ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: Қазақстан, Қызылорда облысы, Арал ауданы, Арал қаласы, Көшербай Дәрібаев көшесі, 7А үй.

12. «Авто Дорстрой Плюс» ЖШС, БСН 150440025594, өзінің таратылатындығы туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап 2 (екі) ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: 020000, Қазақстан Республикасы, Ақмола облысы, Көкшетау қаласы, Березовая (Аққайың) көшесі, 10 үй.

15. «VPE Research» (ВИ-ПИ-И Рисерч) ЖШС, БСН 170440013653, өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап 2 ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: ҚР, Алматы, Бостандық ауданы, әл-Фараби даңғылы, 77/7 үй, н.п. 8а, индекс 050041, тел.: +77012150129.

16. «Полярис» ЖШС, БСН 130540013858, өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап 2 ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: БҚО, Орал қаласы, Ш. Айталиева көшесі (Космическая), 9/1 үй, тел.: +77013690910.

17. «Назерке» балабақшасы» ЖШС, БСН 150940010980, өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талапшағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап 2 ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: Ақтөбе қаласы, Ғ.Жұбанова көшесі, 28 үй, тел.: 87025691576.

18. «ZHANDYLDAAZAMAT» ЖШС, БСН 230440045174, өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап 2 ай мерзім ішінде мына телефон арқылы қабылданады: 87013521000.

19. «Гүл-Бөбек бөбекжай бала бақшасы» ЖШС, БСН 210240017926, өзінің таратылатыны туралы хабарлайды. Талап-шағымдар осы хабарландыру жарияланған күннен бастап 2 ай мерзім ішінде мына мекенжайда қабылданады: Қызылорда облысы, Жаңақорған ауданы, Жаңақорған кенті, тел.: 87013163837.

ӘРТҮРЛІ

3. «Daris -TTE» оқу-медициналық кәсіпорны» жауапкершілігі шектеулі серіктестігі, БСН 930540000160, мекенжайы: Қазақстан Республикасы, Медеу ауданы, Төлебаев көшесі, 8 үй, жаңадан құрылатын заңды тұлғаны бөлу жолымен серіктестікті қайта ұйымдастыру рәсімін жүргізу туралы бұрын қабылданған шешімнің күшін жою туралы хабарлайды.

Астана қалалық сотының ұжымы Дамир Әбдіғалиұлы Әбдіғалиевке ағасы
Руслан Әбдіғалиұлының
мезгілсіз қайтыс болуына байланысты орны толмас ауыр қайғысын бөлісіп, көңіл айтады. Марқұмның топырағы торқа, жаны жәннатта болсын!

«ЗАҢ» Медиа-корпорациясы ұжымы «Заң газетінің» корректоры Әлішева Ұлбала Тілеуқызына аяулы анасы
ӘЛІШЕВА
Сұлтанкүл Нұралықызының
қайтыс болуына байланысты қайғысына ортақтасып, көңіл айтады.

12. Байқау кеңесінің мүшелігіне кандидаттарды іріктеу жөніндегі конкурс

Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігінің Спорт және дене шынықтыру істері комитеті Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігі Спорт және дене шынықтыру істері комитетінің «Ұлттық спорттық медицина және оңалту орталығы» шаруашылық жүргізу құқығындағы республикалық мемлекеттік кәсіпорнының (бұдан әрі - кәсіпорын) байқау кеңесінің мүшелерін іріктеу бойынша конкурс жариялайды.

Конкурстың өтетін орны: 010000, Астана қаласы, Есіл ауданы, Мәңгілік Ел даңғылы, 8 үй, «Министрліктер Үйі» ғимараты, № 15 кіреберіс.

Кәсіпорынның орналасқан жері: Алматы қаласы, Бостандық ауданы, Абай даңғылы, 44 үй.

Конкурсқа катысушыларға қойылатын талаптар: жоғары білім, сондай-ақ мынадай талаптардың біріне сәйкестігі:

1) денсаулық сақтау саласында немесе ұйымның және экономиканың/қаржының және бизнестің және құқықтың бейіні бойынша кемінде 5 жыл жұмыс тәжірибесінің болуы;

2) денсаулық сақтау саласында немесе ұйымның және экономиканың/қаржының және бизнестің бейіні бойынша және басшы лауазымдағы құқықтың кемінде 3 жыл жұмыс тәжірибесінің болуы:

3) денсаулық сақтау және экономика және бизнес және құқық саласындағы қоғамдық бірлестіктерге мүшелік.

Байқау кеңесінің мүшесі ретінде мына адамдар сайланбайды:

1) өтелмеген немесе алынбаған соттылығы бар;

2) заңды тұлғаны банкрот деп тану туралы шешім қабылданғанға дейін жылдан астам заңды тұлғаның басшысы болған;

3) бұрын сыбайлас жемқорлық құқықбұзушылық жасаған;

4) Байқау кеңесінің басқа мүшесімен немесе мемлекеттік кәсіпорын басшысымен жақын туыстық және қасиет қатынастарындағы адамдар.

Конкурсқа катысу туралы өтінішке қоса берілетін құжаттардың тізбесі:

* Конкурсқа қатысу туралы еркін нысандағы өтініш;
* Мемлекеттік және орыс тілдеріндегі түйіндеме;
* Еркін түрде жазылған өмірбаян;
* Кандидаттың жеке басын куәландыратын құжаттың көшірмесі;
* Жоғары білім туралы құжаттың көшірмесі; Қазақстан Республикасы Еңбек кодексінің 35-бабына сәйкес қызметкердің еңбек қызметін растайтын құжаттың көшірмесі;
* Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу комитетінің аумақтық бөлімшелері берген соттылығы мен сыбайлас жемқорлық құқықбұзушылықтарының жоқтығын растайтын құжаттар.

Конкурсқа қатысушы өзінің біліміне, жұмыс тәжірибесіне, кәсіби деңгейіне катысты қосымша ақпаратты (біліктілігін арттыру, ғылыми дәрежелер мен атақтар беру туралы құжаттардың көшірмелері, ғылыми жарияланымдар, алдыңғы жұмыс орнынан басшылықтың ұсынымдары) ұсына алады.

Конкурсқа катысуға ниет білдірген адамдар үшін конкурсқа қатысу туралы өтініштерді ұсыну мерзімі бұқаралық ақпарат құралдарында конкурс өткізу туралы хабарландыру жарияланған күннен бастап күнтізбелік отыз күн өткен сон аяқталады.

Конкурстың өтетін орны мына мекенжайда орналасқан: 010000, Астана қаласы, Есіл ауданы, Мәңгілік Ел даңғылы, 8-үй, «Министрліктер Үйі» ғимараты, № 15 кіреберіс, 6 қабат, № 625 кабинет, телефон 8 (7172) 74-13- 60, 74-12-59.

ЖАРНАМА БӨЛІМІ:

Алматы қаласы
Тел.: 8(727) 292-43-43,

8 (708) 929-98-74

E-mail:
zanreklama@mail.ru
zanreklama.kz

ЖАРНАМА ҚАБЫЛДАЙТЫН ОРЫНДАР:

ЖК «Қандыбаева», Газеттерге, журналдарға және сайттарға хабарландыру қабылдау агенттігі: 8(727)327 30 92, тел/факс: 273 47 98, 8 707 895 21 99, 8 701 739 27 83, 8 705 185 75 73 www.gazetyisaity.kz, e-mail: vsegazety@mail.ru Алматы қ., Абылай хан даң., 60, Мақатаев көш.қиылысы, 208 кеңсе.

ЖК «Best Agency», мекенжайы: Алматы қ., Абылай хан даң., 60, Мақатаев көш.қиылысы, 209 кеңсе. Тел/Whatsapp 8 707 280 09 12.

«KAIROS» ЖК, Алматы қаласы, Жібек жолы даңғылы, 55, Пушкин көшесімен қиылысы, «Алма» СО, 4 қабат, ресепшн, тел.: 271-49-39, 8707 705-92-22. E-mail: kaldybayeva@mail.ru. Барлық хабарландыруды What's app бойынша қабылдаймыз.

ЖК «Gold Capital» Нұр-Сұлтан қ., Абай көшесі, 78, 105-кеңсе. Тел.: 8 (7172) 52-02-11, 8(702)839-90-86.

«Sokrat-PV» Юридическое агенство» ЖШС, Павлодар қаласы,Крупская көшесі,61,кеңсе 23. Телефон: 87027159520; 87182221266 (жұмыс).

«Назар-1 фирмасы» ЖШС («РУТА» ЖА), директоры Кривилова Татьяна Ивановна. Шымкент қ., Г.Иляев көшесі, 47 (Шаймерденов к. бұрышы) RBK банктің жанында, Тел.: 8 (7252) 53-40-48. WhatsApp : +7-705-705-31-31. E-mail: nazar.reklama@gmail.com

ЖК «TRade and service», Алматы қ., ш/а Жетісу-3, 55/133.

ЖК «Аюбаева», Қарағанды қ., Жамбыл көшесі, 11. Тел.: 8 (7112) 42-00-71.

Арлан-консалтинг ЖШС, Семей қ.,К.Мұхаметханов көшесі,23 «А»,104-бөлме. Тел.: 8 (705) 798-58-18,8(708)4672701

«Грация» ЖШС, Атырау қаласы, Махамбетов көшесі, 107-а, 2-бөлме, тел.: 32-14-29, 30-65-24, 8701 920 4538.

«ЮрСлужба» ЖШС, Көкшетау қ., Е. Әуелбеков көшесі,129. Тел.: 8 (7162) 25-77-17,8(747)8097074.

«Версия-Пресс» ЖШС, Павлодар қ., Естай көшесі 40. Тел.: 8 (7182) 32-47-67,32-49-04

Қалиасқаров Нұрлан Нұрғисынұлы ЖК, Петропавл қ.,К.Сүтішов көшесі,58,30-бөлме,3-қабат. Тел.: 8 (7152) 46-02-57,ұялы тел.: 8 (777) 572-29-91, 8 (701) 315-54-59.

ЖК «Бакирова Г.», Шымкент қ., Желтоқсан көшесі, 18. Әділет Департаметінің жанында. Тел.: 8 705 714 58 77.

Михеева Ольга Станиславовна ЖК, Қостанай қ., Гоголь көшесі, 110, ВП 67 (Чехов-Гоголь көш. қиылысы), Тел.: 8-714-2-50-97-07, ұялы тел.: 8-7758847211,8-7053506918.

«Озат-1» ЖШС, Ақтөбе қ., Алтынсарин көшесі 31. Тел.: 8 (7132) 40-41-05,ұялы тел.: 87774348344 және Ақтау қаласы.

ЖК «SAPA KZ» Атырау қаласы, ұялы тел.: 87781063779,e-mail:zan-at@mail.ru.

«Юридическая фирма «Консультант» ЖШС Орал қ.,Л.Толстой көшесі,28. Тел.: 8 (7112) 50-88-05.

«Реклама» ЖШС, Орал қ., Достық-Дружба даңғылы,182. Тел.: 8 (7112) 50-47-34.

ЖК «Сагидоллина Б.», 1 Теміржол вокзалы, Р.Зорге көшесі 8,«Лина» шаштаразы. ardawka_94@mail.ru,Тел: 87058762218.

«Компания Жете» ЖШС, Талдықорған қ., ш/а, Молодежный 3-үй, 1-п. Тел.: 8(7282) 24-29-66, 87058147221.

ЖК Гавриленко И.И., Қостанай қ.,пр. әл-Фараби 119-үй,407-А бөлме. Тел/факс: 8 (7142) 53-63-21.

«Жас Отау» ЖК Қыдырбаева Н.Н.Қызылорда қ., Әйтеке би көшесі, 27. Тел.: 26-45-89, ұялы тел: 8 (777)402-28-28; 8 (700) 332-24-78

ЖК Тажибаева, Тараз қаласы, Қойкелді көшесі 158 а,ХҚО аумағы. Ұялы тел.: 87017268772, 87054422939.

ЖК Новоселова Лилия, Петропавл қаласы,Қазақстан Конституциясы көшесі,28-үй,1-қабат. Тел.: (87152) 46-74-77,8-777-228-64-13.

ЖК «Reklam Servise», Тараз қаласы, Төле би көшесі,73 (ауладан кіру). Тел.: 8(7262)502222,ұялы тел: 87019457336 Татьяна.

ЖК «Выдай», Өскемен қаласы,60. Тел.: 8(7232) 578414,ұялы тел.: 87772256506.

БАЙҚАУҒА!

«ҚАРА МЫСЫҚ»

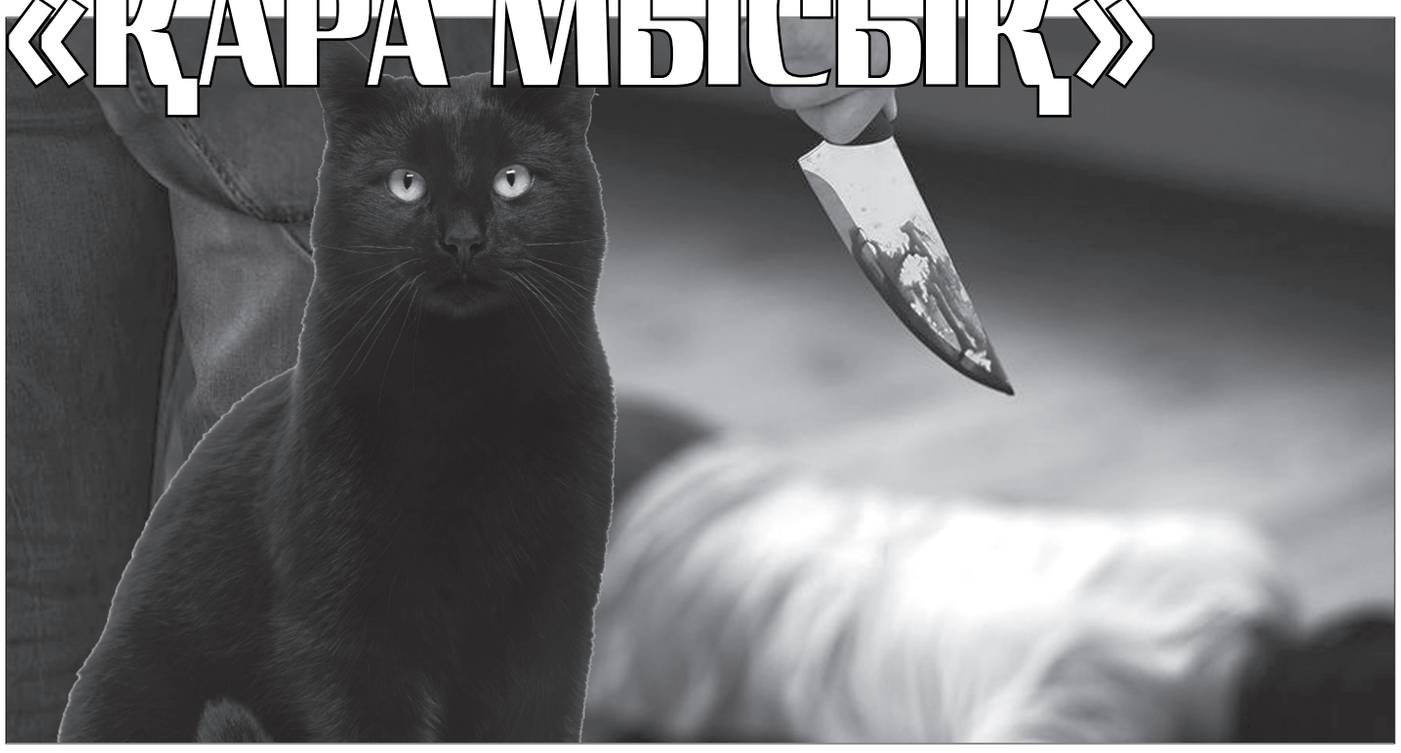

(Жалғасы. Басы №51 санда)

Осы жайларды майорға түсіндірген болдым.

– Сөзіңізді бөлгеніме кешіріңіз, подполковник мырза! Сіз билікті, билік жүйесін, қоғамды кінәлап, қылмыскерлерді ақтап алып отырған жоқсыз ба?

– Иә, сыртқа солай көрінуі мүмкін.

Әнелді өлтірген қылмыскерлер қабырғаға мысықтың суретін не үшін салды деп ойлайсың. «Қапелімде ұстала қалсақ та, пара беріп, бостандыққа шығамыз» деген емеурін емес пе? «Адам емес, қара мысық жасады» деп мистикаға итере салу бәріне оңай. Әділетсіз қоғамда қылмысқа жауапты адам табу мүмкін емес. Қылмыс атаулыға кінәлі тек қара мысықтар... Мұның соңы – хаос. Меніңше, адамның жанын түршіктірер қылмыс көбейгенде биліктің ауысқаны дұрыс. Ол ауыспаса, соңы қантөгіске апарады.

Осы жайларды майорға тәпіштеп түсіндірген болдым.

– Кешіріңіз, подполковник мырза! Мен сіздің сөзіңізге келісе алмаймын. Алматыдағы бір ғана қылмыс үшін, бүкіл билік жүйесін, саясатты кінәлау дұрыс емес. Қылмыскердің айуандығын қоғамдық жүйеге қарсылық ретінде бағалау тіпті қисынсыз.

– Сіз тым еркінсіп кеткен сияқтысыз, – дедім майорға қабақ шытып.

– Кешіріңіз, мен байқамай... Сонда да... – деп кілт тоқтады.

Дәл осы сәтте шопырым телефон соғып, есіктің алдында келіп тұрғанын хабарлады. Біз көлікке міндік. Шопырға Kcell-дің кеңсесіне баратынымызды айттым.

***

Біз мінген көлік Абылай хан даңғылымен жоғары қарай су жорғадай ағызып келеді.

– Майор, сенің сөзіңнің де жаны бар шығар, – дедім сізден сенге көшіп.

– Кім білсін? – деді майор далаға қарап.

Көлігіміз лезде Абай даңғылына жетіп, Республика сарайы жаққа бұрылды.

– Сіздің айтқаныңыз рас болса, Желтоқсан көтерілісінің алдында да айтуға ауыз бармайтын қылмыстар көбеюі керек еді ғой.

– Адам жегіш Жұмағалиевтің қылмысын ұмытпаңыз, – дедім майорға. – Сосын, адам етінен бәліш жасап сатқан әйелдің ісі де есіңізде болсын.

– Рас, мұндай шетін оқиға әр кезеңде болып тұрған. Бірақ, оның бәрі саналы түрде билікке жасалған протест емес қой.

– Бүгінгі қылмысты да билікке, я қоғамға жасалған протест деп тұрғаным жоқ. Қылмыскер өзі де бұл ісін жүйеге көрсеткен қарсылығым деп ойламайды.

– Сонда не?

– Ырықсыз дүние... Мұны дабыл деп түсіну керек. Биліктің ауысу керектігін білдіретін сигнал.

– Ол сигналды берген қылмыскерлер ақылды ма, сонда?

– Жоқ. Бұл мемлекет заңын сыйламаудың белгісі. Заң бай мен жарлыға ортақ болмаған елде бейберекетсіздік басталады.

– Ол бейберекетсіздіктің соңы төңкеріс қой.

– Иә, төңкеріс. Бүгінгі қылмыскерлер ырықсыз, яғни өздері сезбесе де жүйенің ауысар кезінің жеткенін хабарлап тұр.

Көлігіміз Достық даңғылына жетіп, тағы да жоғары бұрылды.

– Подполковник мырза, сіздің айтқан философияңызды екеуміз мойындадық, ал. Сосын, не өзгереді?

– Ештеңе де...

Бұл кезде біз Оқушылар сарайының алдынан өтіп бара жатыр едік.

– Майор, сіздің ойыңызша келіншекті кім өлтіруі мүмкін?

– Бандиттер. Бандиттер барлық базарларды билеп тұр ғой. Саудагер келіншектен айына салық алып отырғысы келген шығар. Оған Әнел көнбеген...

– Сосын...

– Әнел мен күйеуінің үй алу үшін ақша жинап жүргенін білетін таныстары...

– Таныс адам болса, не үшін шарананың басын кесіп алады?

– Білмеймін... Үшінші нұсқа күйеуі болуы мүмкін. Әнел ойнас жасап, басқа біреуден жүкті болып қалған...

– Майор, алдымен бандиттер деген нұсқаны тексеру керек сияқты. «Саяхат» жерасты өткелін қандай мафия «крышавать» етеді. Соны анықтау керек. Саудагерлер бірігіп, оларға наразылық танытуы мүмкін. «Тағы бас көтерсеңдер, сендерді де, бала-шағаңды да аямаймыз» деген сигнал болып шықпасын...

– Жерасты өткелдегі саудагерлер жақ аша қояды дегенге сенбеймін.

Қызметтік көлігіміз Достық даңғылымен зулап келіп, Жолдасбеков көшесінен оңға бұрылды. Қонаев дәуірінде салына бастаған алып стадион тасбақадай жарбиып жатыр. Қаланың қақ ортасындағы салынып бітпеген ғимарат шаһардың көркін бұзып тұрғандай. Айналасы толған жайма базар. Ол кезде Алматыда жайма базар өте көп еді, бірақ бүгінгідей әйнек үйлер жоққа тән болатын. Түріктер салған «Анкара» қонақ үйі мен Самал ықшамауданындағы жиырма қабатты Kcell-дің ғимаратына таң қала қарайтынбыз. Көлігіміз Жолдасбеков көшесінен Меңдіқұлов көшесіне бұрылды да, Kcell операторының бас кеңсесі саналатын көпқабатты әйнек үйдің алдына тоқтай қалды.

– Майор, менімен бірге жүріңіз, – дедім серігіме...

***

Kcell компаниясының бастығы түрік жігіті екен. Біздің алдымызға тәтті тоқаштар әкеп қойды. Сосын, түймедей ғана стаканға құйылған қою қара шай алғызды.

– Шайдан алып отырыңыздар, – деді түрік жігіт бәйек болып.

– Ықыласыңызға алғыс айтамын, – дедім мен. – Kcell компаниясының ұтыс ойынына қатысты сұрақтарым бар еді, – деп сөзімді жалғадым.

– Сіз қарсы болмасаңыз, компанияның заңгерін шақырайын, әлдебір заңсыз әрекет жасадық па? – деді түрік жігіт ішкі қорқынышын жасыра алмай.

– Заң бұзсаңыздар прокуратураның санкциясымен бір-ақ келер едік, – дедім мен. – Жай, қылмысты ашу үшін көмек сұрай келдік. Заңгердің қажеті бола қоймас.

– Қызметік куәлігіңізді көрсем бола ма? Кешіріңіз...

Мен ауыз күйдірер ыстық шайды бір ұрттап алдым да, төсқалтамдағы куәлігімді суырып, қолынан ұстата салдым. Түрік жігіт «Алматы қаласы Ішкі істер департаменті Криминалды полиция басқармасының басшысы, подполковник Бәкіров Әди Әлімұлы» деген жазуды ежіктеп, әрі дауыстап оқып шықты.

– Өзіме жазып алсам бола ма? – деді сосын.

– Қарсы емеспін, – дедім мен.

Ол алдында тұрған қалың дәптерге атыжөнімді, қызметімді латын әріптерімен тым тез жазып шықты да, «құлағым сізде» деді.

– Ұтыс ойын туралы «sms» кімдерге жіберіледі?

– Барлық абонементке.

– Бұдан компанияға қандай пайда бар?

– Бүкіл Қазақстан бойынша ұтысқа қатысқысы келетіндер бізге миллиондаған «sms» жолдайды. Әр «sms»-тің құны 9 теңгеден. Қоңырау шалудың құны арзандаған сайын, клиенттер бір-біріне «sms» жазбайтын болды. Біз Жаңа жыл мерекесінің алдында ұтыс ойнатып, «sms»-тен түсер пайданы еселеп алғымыз келді.

– Сыйлық қалай беріледі?

– Sms-тен түскен пайданың отыз пайызына бағалы сыйлықтар аламыз. Жеңімпаздар ұтқан сыйлықтарын Kcell компаниясының өнімін сататын кез келген дүкеннен алып кете алады.

– Бір нөмірге сыйлық алғаны жөнінде «sms» жіберсек... Өте ауыр қылмысты ашу үшін ауадай қажет болып тұр.

– Ресми хат жолдасаңыздар, заңгерлер келіссе...

– Ресми хат та жолданады, заңгерлер де келіседі, – дедім мен. – Мен айтқан «sms-ті» дәл қазір жолдауымыз керек.

Ыстық қою шайды сүйсіне сораптап ішіп отырған жігітке Әнелдің 8 301 487 15 .., – деп басталатын нөмірін бердім.

– Қаланың ортасында сіздердің өнімді сататын қандай дүкендер бар?

– ЦУМ-да...

Түрік жігіт қаладағы барлық дүкендерді тізе бастап еді, мен оны тоқтаттым.

– ЦУМ-да қай қатар, қай орын?

– Бірінші қабат, екінші қатар, он үшінші орын.

– Маған қағаз бен қалам берсеңіз.

Түрік жігіт берген қағазға: «Құрметті, абонемент! Сізді Kcell компаниясының ұтысын жеңіп алуыңызбен құттықтаймыз! Бағалы сыйлығыңызды 27 желтоқсан күні сағат 15.00 мен 18.00 арасында әкетсеңіз болады. Біздің мекенжайымыз ЦУМ сауда орны, 1 қабат, 2-қатар, 13-орын»...

– Майор, компанияның заңгерімен сөйлесіңіз. Дереу менің атымнан компанияға ресми хат жазыңыз!

– Ал, сізге айтарым, sms дәл қазір жолданатын болсын! Бұл өте маңызды бұйрық. Орындау сіздің міндетіңіз, – дедім сөзімнің соңын түрік жігітке арнап.

Осыны айттым да, орнымнан тұрып жүріп кеттім.

***

Жұмыс орнына жетіп, Алматы қалалық ішкі істер департаменті басшысының қабылдауына кірдім. Қылмыс жайындағы барлық мәліметті генералға баяндадым. Арнайы операция ұйымдастыратынымды, ертең сағат үшке дейін ЦУМ-ға Жетінші басқарманың жігіттерін жұмылдыру керектігі туралы ойымды айттым. Kcell-дің менеджері ретінде әдемі полицей қызды қойып, оны дабыл беру тетігімен қамдау керектігін де жеткіздім.

– Подполковник жолдас, сіз баланың ойынын ойнап отырсыз, – деді генерал бірден.

Генералдың ойымды құптамайтынын білгенмін. Себебі, бастығым аса белсенді қызметкерлерді ұнатпайтын. Сондықтан да, бізде жұмыс барысына тың идея қосу, жеке ой айту деген мүлдем жоқ. Берілген тапсырманы ғана орындаймыз. Қағаз-құжатың дұрыс болса болғаны, басқаға бас қатырмайды.

– Қазір әркімді бір тергеп, қағаз толтырып отыратын кез емес, генерал мырза! – дедім мен әдейі.

– Бұл әрекетіңіз нәтижесіз болса қайтесіз?

– Қол қусырып, қарап отырғаннан гөрі осыным дұрыс деп ойлаймын.

– Оныңыз да жөн шығар. Аса ауыр қылмыстар бөлімінің басшысы Құрманбаевпен сөйлестіңіз бе?

– Оқиға орнына мен барған кезде ол кісі кетіп қалған екен.

– Құрманбаевпен ақылдасыңыз. Бұйрық дайындап қоямын. Жетінші басқарманың жігіттері сіздің құзырыңызда. Барыңыз!

Генералға «қағаз толтырып» деген сөзім тікендей қадаларын білемін. Осылай алдын алып, ықтырып алмасам, операцияға рұқсат етпеуі мүмкін еді.

Генералдан шығып, жолай Алпамыс Құрманбаевтің кабинетіне соқтым. Ол кісі орнында жоқ екен. Хатшысы жұмыстармен қалада жүргенін айтты. Сол жерде тұрып Құрманбаевқа қоңырау шалдым. Ол жарты сағаттан кейін менің кабинетіме кіріп шығатынын айтты. Кабинетіме келдім де, хатшы қызға «Құрманбаевтан басқа мені ешкім мазаламайтын болсын» дедім.

Жұмыс орнымда шағын тоңазытқыш бар еді. Соның ішінде ылғи да коньяк тұрады. Тастай суық бір стақан коньякты іштім де, диванға жантая кеттім. Қанша ойламайын десем де, көз алдымнан бір бүйірлей жатқан Әнелдің, оның жанындағы басы кесілген шарананың картинасы кетер емес. Әнелдің күйеуін тергеу керек шығар деген ой келді. Тергеушіге қоңырау шалдым.

– Әнел Күнбасованың күйеуінен сұрақ-жауап алынды ма?

– Алдық, подполковник мырза!

– Толтырған хаттамаңызды әкелсеңіз. Танысып шығайын деп едім.

Телефон тұтқасын қойдым да, хатшымды шақырдым.

– Қазір тергеуші хаттама әкеледі. Дереу менің қолыма тигізіңіз.

– Құп болады, подполковник мырза! – деп күлді хатшы қыз.

– Неге күлесіз?

– Қазір ғана Құрманбаевтан басқа ешкім мазаламасын дедіңіз ғой.

– Дедім...

Хатшыға қосыла мен де күліп жібердім. Жарты сағат демалайын деген ойымнан лезде айнып қалғаным, ылғи да осылай жұмыс істейтінім шынында күлкілі жай еді. Арада бес минут өтпей жатып, қолыма Әнел Күнбасованың күйеуінен алынған сұрақ-жауап хаттамасы тиді.

Тергеуші: Үйге қаншада келдіңіз?

Күнбасов: Сағат түскі бірден он бес минут кеткенде...

Тергеуші: Не үшін келдіңіз?

Күнбасов: Жұмыс жақын болған соң келіншегім екеуміз түскі асты үйден ішетінбіз.

Тергеуші: Келген кезде күдікті ештеңе байқамадыңыз ба?

Күнбасов: Жоқ, ештеңе байқамадым.

Тергеуші: Есік ашық қалып па?

Күнбасов: Жоқ, құлыптаулы тұрды. Қоңырауды басып едім, ешкім ашпады. Сосын, Әнел дүкенге кеткен шығар деп есікті өз кілтіммен аштым.

Тергеуші: Келіншегіңіз екеуіңізден басқа кімде кілт бар еді?

Күнбасов: Ешкімде.

Тергеуші: Балаңыз қайда еді?

Күнбасов: Азанда балабақшаға апарып тастағанмын.

Тергеуші: Түске дейін жұмыста болғаныңызды немен дәлелдейсіз?

Күнбасов: Жұмыстағылардан сұраңыз. Ертеңгі 9.30-дан түскі 13.00-ге дейін орнымнан қозғалмай жұмыс жасадым.

Тергеуші: Әйеліңіз сізге біреулермен өштескенін, я қорқытқанын айтпап па еді?

Күнбасов: Жоқ, ондай ештеңе айтқан емес.

Тергеуші: Екеуіңіздің араңызда ұрыскеріс болған жоқ па?

Күнбасов: Жоқ, келіншегіммен ұрысқан емеспін.

Хаттаманы судыратып толық оқып шықтым. Хаттамадан түсінгенім, есікті Әнелдің өзі ашқан. Яғни, қылмыскердің таныс адам болуы әбден мүмкін деген сөз. Тергеуші туыстары, достары, араласатын адамдары туралы да сұрапты. Бірақ, Күнбасов күдік келтіретіндей ешқандай деректің шетін шығармаған. Демек, үй алуға жинаған ақшаның барын білетін адамның ісі болып шығуы да ғажап емес.

Хатшым Құрманбаевтің келіп тұрғанын хабарлады.

***

Алпамыс Құрманбаев екеуміз Қарағандыдағы милиция даярлайтын оқу орнында қатар оқығанбыз.

– Әлеке, айтуға ауыз бармайтын сұмдық жағдай ғой, – деп бастады әңгімесін Құрманбаев. – Үш ұйықтасаң да, түсіңе кірмейтін жағдай.

– Иә, менің де ақылыма сыймайды. Айғаққа жарайтын не бар?

– «Саяхат» автобекетін қазір кімдердің «крышавать» ететінін анықтадым. Олармен Күнбасованың байланысы болмаған. Арнайы базарком бар екен. Сол базардағылардан айына бес мың теңгеден жинап, «Жетеудің» жігіттеріне салық төлеп тұрады екен.

– Демек, жай «шпаналардың» (бандиттердің «алып кел, шауып келін» орындайтын ұсақ бұзақылар) ісі болуы мүмкін ғой.

– «Шпаналар» «Жетеудің» қоластындағы жерасты өткеліне барып, мұндай сойқанды сала алмайды.

– Басқа не анықтадыңыз?

– Бір жігіт ылғи Күнбасоваға гүл әкеп тұрушы еді дейді көрші саудагерлер... Оның сыйлықтарын Күнбасова алмайды екен.

– Міне, әңгімені осыдан бастамайсыз ба?

– Ол жігіт жайлы басқа нені анықтай алдыңыз?

– Жасы жиырмаға енді толған бозбала көрінеді. Күйеуі бар, баласы бар келіншекке ылғи қырындап, мазасын алатын болыпты. Ылғи, жерасты өткелден, Әнелдің қасынан шықпайды екен.

– Фоторобот жасаттыңыздар ма?

– Жасаттық, міне...

– Экспертизаның алдын ала болжам қорытындысы шықты ма? Күнбасова зорланған ба?

– Экспертиза қортындысы қазір шыға қоймайды ғой. Алдын-ала болжамға қарағанда келіншекті зорламаған. Ешқандай күдік келтіретіндей белгі жоқ.

Фотороботқа көз салдым. Аузынан уыз дәмі кеппеген бозбала. Оның осындай айуандық жасауы мүлдем мүмкін еместей көрінді.

– Мына жігіт тым жас екен, – дедім Алпамысқа сынай қарап. – Мұның жыртқыш болып шығарына сене алмай отырмын.

– Сонымен, күдіктілер ретінде кімді тануға болады? – деді Алпамыс.

– Бірінші – күйеуі, екінші фотороботтағы – жігіт.

– Бандиттер ше?

– Оларды да тексеру керек, – дедім мен.

Біз Алпамыс Құрманбаев екеуміз ертең ЦУМ-да болатын операция жайында ақылдастық. Құрманбаев менің «қара мысық» туралы күдігіме «Әлеке, қылмысқа мистикалық көзқараспен қарау дұрыс емес» деп күлді. «Баланың қабырғаға салған шатпағын қылмыспен байланыстырып, тергеушілердің басын қатыра көрмеңіз» деді езуіндегі күлкісін жия алмай. Алпамыстың бұл сөзін естіп, генералға қабырғадағы мысықтың бейнесі туралы ештеңе айтпағанымға қуандым.

***

Ертесі күні таңғы сегізде майор екеуміз және кездестік. Жетінші басқарманың жігіттері сақадай-сай екенін мәлімдеді.

– Операцияға өзіңіз басшылық етесіз бе? – деді майор тапсырманы толық орындағанын жеткізген соң.

– Иә, өзім басқарамын. Қасымда Құрманбаев та болады.

– Подполковник мырза, мені кеше Құрманбаев өзіне шақыртқан. Ол кісі сіздің Жаңа жылдық ұтыс жайлы операцияңызға сенбейтінін байқатты. «Әлекең баланың ойынын ойнап жүр» деп қалды.

– Генералдың да ойы содан алшақ кете қоймады. Жетінші басқарманың жігіттерін амалсыздан берді.

– Нәтижесіз әрекетке барудан қорықпайсыз ба?

– Нәтижелі әрекет етейік, онда. Не істеуге болатынын сіз айтыңыз...

– Менің басыма еш идея келер емес.

– Онда Құрманбаев айтсын! Болмаса генерал...

– Подполковник мырза, кешіріңіз.

– Сен бұдан кейін жөні жоқ кешірім сұрай берме. Құрманбаев «қара мысық» туралы ойыма күле қарады, кеше... Енді, сен мынаны қара. Екеуміз «қара мысықты» талқылап бара жатқанымызда әйелім қоңырау шалды ма?

– Шалды.

Сол сәтте телефондағы sms көзіме түсті.

– Солай шығар.

– Тығырыққа тіреліп тұрғанда, бұл бізге Құдайдан жеткен белгі болуы мүмкін ғой. Солай емес пе, майор?

– Сіз тым мистик екенсіз!

– Бұл дүниеде кездейсоқ ештеңе жоқ екені есіңізде болсын.

– Сонда да, біздің бақсылардай пал ашып отырғанымыз ақылға сия ма?

– Бақсылық дейсің. Мен оқиға орнына кіре бергенде ылыққан мысықтардың ашы дауысын естідім. Сенбесең, шопырымнан сұра. Сосын, басы кесіліп, денесінен бөлек жатқан шаранадан көзімді ала қашқанымда бірден қабырғадағы мысықтың сұлбасын көрдім. Ол аз болса, Абылай хан даңғылындағы кафеге кіре бере аяғыма қара мысық неге орала кетеді?

– Айтып отырған сөзіңізге өзіңіз сенесіз бе?

– Криминалист болсын, жедел із кесуші болсын, алдымен түйсікке сену керек. Түйсігің не дейді? Соны тыңдай білу керек. Сіз боссыз.

Майор шығып кеткен соң, өзімнің не айтқанымды ойлап, ұялып кеттім. Кешегі оқиға менің жүйкеме ауыр соққы болып тиген. Соның салдарынан өзімнен шені төмен қызметкерге іштегі ойымды ақтара салып отырсам керек. Кеше ол, ауыр қылмыстардың көбеюін қоғамдық санамен, бүгінгі мемлекеттің саясатымен байланыстырып, пәлсапа соқтым. Бұл басқарма басшысының ашық айтатын сөзі ме? Менің осындай мінезімді білетін әйелім «өз көріңді өзің қазып жүресің» деп ылғи да кейіп отырады. Менің қызмет сатысынан тез өсуімнің өзі мистикаға толы. Бірақ, оны кімге айтарсың, оған кімді қалай сендірерсің?!...

(Жалғасы бар)

Қанат Әбілқайыр

ЗАҢ газеті

Редакторлар кеңесінің төрағасы – директор
Досымбек ӨТЕҒАЛИЕВ

Бас редактор **Айнұр СЕМБАЕВА**
Бас редактордың орынбасары **Шолпан ҚАРАЕВА**

Нөмірдің кезекші редакторы **Ерлік КЕБЕКБАЙ**

Меншік иесі:
«ЗАҢ» МЕДИА-КОРПОРАЦИЯ»
ЖАУАПКЕРШІЛІГІ ШЕКТЕУЛІ СЕРІКТЕСТІГІ

МЕНШІКТІ ТІЛШІЛЕР:

Астана	Айша Құрманғали 8 707 851 91 13.
Алматы облысы	Нұрбол Әлдібаев 8 701 357 66 84.
Ақтөбе облысы	Жансая Есмағанбетова 8 705 398 62 83.
Атырау облысы	Боранбай Ғалиев 8 775 543 03 80.
Маңғыстау облысы	Жазира Әбіл 8 702 514 54 44.
Қызылорда облысы	Гүлбану Мақажан 8 701 697 39 86.
Түркістан облысы	Сейітхан Құлмаханбетов 8 707 721 19 59. Шадияр Мекенбайұлы 87757335665
Батыс Қазақстан облысы	Нұрлыбек Рахманов 8 707 177 80 70.

РЕДАКЦИЯНЫҢ МЕКЕНЖАЙЫ:

050012, Алматы қаласы,
Х.Досмұхамедұлы көшесі
68 «б»-үй.
Қабылдау бөлмесі:
292-43-43, 8 708 929 9874, zangazet.kz

E-mail: zanreklamaastana@mail.ru

«Заң газеті» аптасына 2 рет – сейсенбі, жұма күндері жарық көреді.
Жеке таралым 5596 дана
Апталық таралым 11 192 дана

Тапсырыс №101 Индекс 65921

Газет Қазақстан Республикасы бойынша таралады

Газетіміздің электронды нұсқасын ZANMEDIA.KZ сайтынан оқи аласыздар.

Газет бетіндегі жарияланымдардың позициясы мен фактілері үшін редакция жауап бермейді.

Жарнама мен хабарландырулардың мазмұнына жарнама беруші жауапты. Жарнама берушінің жіберген қателігіне байланысты талап-тілектер хабарландыру жарияланған күннен бастап екі ай мерзім ішінде қабылданады.

Газетті есепке қою туралы **№16297-Г куәлікті 2017 жылғы 12 қаңтарда** Қазақстан Республикасының Ақпарат және коммуникация министрлігі берген.

Газеттің терімі мен бет қаттау жұмыстары «Заң» Медиа-корпорация» ЖШС компьютерлік орталығында жасалды. Алматы облысы, Іле ауданы, Өтеген батыр ауылы, Сейфуллин көшесі, 2«б», «Принт плюс» ЖШС баспаханасында басылып шығарылды. Тел.: факс. 8 (727) 51-78-27, 8 (727) 51-78-31